

ERF GOED NIEUWS

Van minnaars
en liefhebbers

Colofon

Erf Goed Nieuws is een uitgave van de Vereniging Erfgoed Leidschendam en verschijnt minimaal twee keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan leden. Advertentietarieven op aanvraag.

Redactie Erf Goed Nieuws

Voor suggesties, op- of aanmerkingen over Erf Goed Nieuws kunt u zich richten tot de redactie: telefoon 070-2300746 of e-mail: redactie@erfgoedleidschendam.nl

Druk

OK2Press, Den Haag

Lay-out

OK2Press, Anton Beuse

Vereniging Erfgoed Leidschendam**Bestuur**

Voorzitter: drs. H.R. Grootenhuis
 Secretaris: drs. C.A.F. Siermann
 Penningmeester: drs. J.H. Athmer
 Bestuurslid: dhr. J.H.M. Teunissen
 Bestuurslid: dhr. I.J. Bosman

Adviseur bouwhistorie:

P. Jansen

Adviseur bouwtechniek:

Ing. J.J. van Vliet

Website

www.erfgoedleidschendam.nl

E-mail

info@erfgoedleidschendam.nl

Adres

Vereniging Erfgoed Leidschendam, postbus 3027, 2260 DA Leidschendam

Telefoon

Secretaris: (06) 53717333

Wilt u het werk van de vereniging steunen, doe dat dan door lid te worden. U kunt zich aanmelden via www.erfgoedleidschendam.nl. De minimum bijdrage bedraagt 15 euro per jaar.

Foto voorpagina: in 1934 wordt in het Patronaatsgebouw aan de Damlaan de 'Tentoonstelling Oud-Leidschendam' gehouden, vermoedelijk door particulieren georganiseerd in opdracht van de gemeente. Wim Bleijs (rechts) leidt burgemeester Keijzer rond. Bleijs nam in 1952 het initiatief tot oprichting van de eerste historische vereniging van Leidschendam. (Foto Gemeentearchief Leidschendam-Voorburg).

INHOUDSOPGAVE

Tegen de verdrukking in

6

Het goud van Leidschendam

23

Een reisje in de 18e eeuw

33

De groenten van Veur, de melk van Stompwijk

39

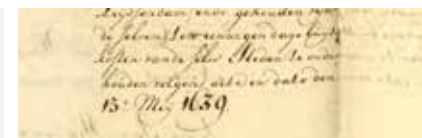
De winkeltjes van Stompwijk

46

De Stad Amsterdam trok ooit veel publiek

49

Met de sluis kwamen ook de mensen

52

Bewaren voor later, je weet maar nooit

58

Erfgoed
podium
Leidschendam-
Voorburg

GEACHTE LEDEN VAN VERENIGING ERFGOED LEIDSCHENDAM,

Onze vereniging viert dit jaar haar vijfde lustrum. In de afgelopen 25 jaar leverden we een substantiële bijdrage aan het behoud en het zichtbaar maken van erfgoed in Leidschendam en Stompwijk. Het verenigingsperiodiek Erf Goed Nieuws werd een van de belangrijkste platforms daarvoor.

Daarmee is een belangrijke doelstelling in vervulling gegaan die de voorloper van de vereniging - Stichting Behoud Erfgoed Leidschendam - voor ogen had bij de start van het periodiek in april 1993:

'Het eerste nummer van Erf Goed Nieuws, het mededelingenblad van de Stichting Behoud Erfgoed Leidschendam, ligt voor u.

Een blad dat zich in de toekomst moet gaan bewijzen als een platform voor iedereen die de Leidschendamse nalatenschap ter harte gaat. Naast het verstrekken van informatie, acht de redactie het haar taak om actuele ontwikkelingen met betrekking tot ons erfgoed op de voet te volgen en daar in Erf Goed Nieuws melding van te maken. Daarbij is uw steun natuurlijk onontbeerlijk.

Erf Goed Nieuws is een plek waar plaats is voor eenieder die zijn steentje wil bijdragen - hetzij informatief, hetzij polemiserend - aan het behoud van het Leidschendamse erfgoed.'

Ons werk is anno 2017 nog niet af. Erfgoed Leidschendam wil ook de volgende 25 jaar een rol van betekenis spelen bij het bewaren en toegankelijk maken van het erfgoed van Leidschendam en Stompwijk.

In deze speciale editie van Erf Goed Nieuws blikken wij terug op de afgelopen kwart eeuw. Uit de vele goede artikelen die sinds de oprichting in Erf Goed Nieuws zijn verschenen hebben we een selectie gemaakt die wij in dit en het volgende nummer nogmaals afdrucken. Maar we geven ook een inkijkje in wat onze voorgangers sinds 1952 hebben gedaan.

Zo gaan wij voort op de weg die in 1992 werd ingeslagen toen Harold de Klerk, Jan van Arkel, Dick de Kort, Jan Boon, Ted Klautz, Toine van Wieringen, Arie Taal en Leo van der Meule de handen ineensloegen en zich hard gingen maken voor het erfgoed in onze gemeente.

Het bestuur van Vereniging Erfgoed Leidschendam

TEGEN DE VERDRUKKING IN

Wat in 1952 begon als een 'experiment' is in 2017 een solide vereniging, verankerd in de Leidschendamse gemeenschap. In de tussentijdse jaren zochten bezorgde Leidschendammers elkaar steeds weer op met het doel het verval van hun erfgoed een halt toe te roepen. Hebben hun inspanningen zin gehad?

1952: GENOOTSCHAP OUD-LEYDSCHENDAM

Wim Bleijs komt de eer toe de eerste Leidschendammer te zijn die het initiatief neemt tot oprichting van een historische vereniging. In 1952 benadert Bleijs,

woonachtig boven de drogisterij in de Damstraat 37, gelijkgestemde plaatsgenoten. Tot op de dag van vandaag volgen minnaars van het Leidschendamse erfgoed zijn voorbeeld.

Initiatiefnemer Wim Bleijs woont in 1952 boven de drogisterij (links op de foto) aan de Damstraat 37. De panden daar worden enkele jaren later gesloopt voor de aanleg van het Damplein. Foto uit 1958 (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

Op 2 april 1952 is het zo ver: veertig Leidschendammers richten die avond in het etablissement van H.L. van Dongen aan de Sluiskant 32 onder leiding van burgemeester H.A.C. Banning het 'Genootschap Oud-Leydsendam' op. Banning wordt voorzitter, Van Dongen penningmeester en mevrouw H. Houthuyzen - de Groot secretaris. Voorts aanwezig: Wim Bleijs, G.A. de Groot, A. Kappetein, J.G.J. van Rijn, B.J. van der Velde en C. de Bree. Om 22.10 uur is het genootschap een feit.

Aanleiding tot de oprichting is 'de grote belangstelling van de zijde der inwoners van onze gemeente' voor tentoonstellingen die in augustus 1948 en maart 1952 in het raadhuis zijn gehouden. Beide evenementen hebben bij initiatiefnemer Bleijs geleid tot de conclusie dat 'verschillende dingen betreffende de geschiedenis van Leidschendam moeten worden verzameld en ook nog vele dingen opgespoord en voor het nageslacht bewaard.' Daarnaast wil het genootschap lezingen, tentoonstellingen en excursies organiseren en een tijdschrift uitgeven. Banning spreekt de hoop uit dat het genootschap 'tot in lengte van jaren zijn vrucht mag afwerpen' en 'een blijvende plaats zal innemen in het verenigingsleven in Leidschendam.'

De vereniging telt in het begin 52 leden, zij vormden met elkaar volgens de notulen van de bijeenkomst 'een selecte groep van minnaars en liefhebbers van oud-Leidschendam'. In het 'publiciteitsbericht' dat die avond wordt opgesteld staat dat het hier om 'eigenlijk een ex-

periment' gaat. De contributie wordt bepaald op 2,50 gulden per jaar.

Opvallend: het genootschap houdt geen bestuursvergaderingen en er zijn geen rechtsvorm noch statuten. Bestuur en leden komen simpelweg een aantal keren per jaar bijeen om samen te luisteren naar een lezing of een bezoek te brengen aan het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden. Huishoudelijke en andere bestuurlijke zaken worden in de marge van deze bijeenkomsten geregeld.

De uitgaven in die eerste jaren zijn bescheiden: een vergoeding van 20 gulden voor de spreker, een doos sigaren à 7,50 gulden voor diens assistent (voor het verzorgen van 'lantaarnplaatjes'), 2,25 gulden voor een cadeautje voor de stenotypiste, 3,60 gulden voor koffie voor de leden en 6,60 gulden voor de aankoop van enveloppen en postzegels. Aan het eind van dat eerste jaar resulteert een positief saldo van 26 gulden en 15 cent. In 1959 wordt 8 gulden uit de kas gehaald voor een cadeau voor burgemeester Banning, die ziek is: een 'gramafonplaat'.

Tussen 1952 en 1960 organiseert het genootschap een reeks lezingen, waarvoor historici uit het hele land worden uitgenodigd. J.L. van der Gouw, secretaris van het Algemeen Rijksarchief in Den Haag, komt spreken over 'de geschiedenis van het schrift', J.G.N. Renaud, 'wetenschappelijk ambtenaar' bij de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek, over de Nederlandse bodem tussen Zeeland en Den Helder. Lezingen zijn er ook over 'Versterkte huizen en kastelen in Rijn-

Tentoonstelling

VAN OUD EN NIEUW LEIDSCHENDAM ONDER AUSPICIËN VAN DE VERENIGING „OUD-LEYSSENDAM“ TEN BATE VAN DE STICHTING 1940-1945

In het jaar 1948 werd in het Raadhuis een tentoonstelling georganiseerd van Oud en Nieuw Leidschendam.

Deze tentoonstelling had een overweldigend succes en werd door duizenden inwoners bezocht.

De Vereniging „Oud-Leydsendam“ heeft het initiatief genomen om ten bate van de Stichting 1940-1945 wederom een tentoonstelling in te richten, geheel nieuw van opzet, met zeer vele prachtige gravures en plaatwerken, interessante oude stukken betrekking hebbende op Leidschendam.

Men staat verwonderd wanneer men ziet hoe dikwijls Leidschendam tot onderwerp gediend heeft voor schilders, tekenaars en etsers.

De stukken zijn afkomstig uit het Algemeen Rijksarchief, uit het archief van Rijnland en uit de gemeentearchieven van 's-Gravenhage, Leiden, Delft en Leidschendam. Bovendien zijn er diverse stukken aan toegevoegd uit particulier bezit.

Ook thans zal nieuw-Leidschendam vertegenwoordigd zijn en wel met de bijzonder fraaie maquettes van het P.T.T.-laboratorium en van het uitbreidingsplan der gemeente.

In tegenstelling met de tentoonstelling in 1948 zal het uitgesloten zijn de openstelling van de tentoonstelling te verlengen.

Men make dus gebruik van de dagen en uren, hieronder vermeld.

De tentoonstelling is voor het publiek geopend:

op **ZATERDAG 30 APRIL**
van 4-6 uur en van 8-10 uur n.m.
op **ZONDAG 1 MEI**
van 3-6 uur en van 8-10 uur n.m.
op **MAANDAG 2 en DINSDAG 3 MEI**
van 8-10 uur n.m.

Toegangsprijs f 0.30, voor kinderen beneden 16 jaar f 0.15.

Het Bestuur van de Vereniging „Oud-Leydsendam“,
H. A. C. BANNING, voorzitter,
G. A. DE GROOT, secretaris,
Venestraat 100.

In 1955 organiseert het Genootschap Oud-Leydsendam de tentoonstelling 'Oud en nieuw Leidschendam'. De opbrengst gaat naar de Stichting '40-'45. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

Bezoekers van de tentoonstelling Oud en Nieuw Leidschendam in het raadhuis, 1955. (Fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

land' en over thema's die ook tegenwoordig nog actueel zijn: 'Is de Vliet de Fossa Corbulonis, de gracht van Corbulo?'. Op 6 februari 1953 wordt besloten een gepland bezoek later die week aan het Rijksmuseum voor Oudheden voorlopig uit te stellen in verband met 'de afschuwelijke ramp die over ons Vaderland is gekomen': de watersnood in Zeeland en delen van Zuid-Holland.

In april 1954 wordt een bijzondere bijeenkomst gehouden: het bestuur is erin geslaagd 'een belangrijke verzameling lantaarnplaatjes en foto's voor de gemeente te behouden, afkomstig van de fotograaf Bart van der Velde, die zich reeds vroeger heeft toegelegd al datgene wat in verband met de modernisering van onze gemeente verloren dreigt te gaan.' De collectie wordt door het genootschap gezien als 'van onschatbare waarde'. Op

zijn voorstel gaat het gemeentebestuur tot aankoop over.

De ledenbijeenkomsten worden stevast gehouden in het raadhuis. Daar speelt zich ook het grootste 'wapenfeit' van het genootschap af: de organisatie van de tentoonstelling 'Oud en nieuw Leidschendam', die op 30 april, 1, 2 en 3 mei 1955 in het raadhuis wordt gehouden op de trap naar de eerste verdieping en in de raadzaal, de commissiekamer en de kamer van burgemeester en wethouders. Bezoekers krijgen onder meer te zien: de collectie foto's van Bart van der Velde, een maquette van 'het huidige en toekomstige Leidschendam, platen, boeken en oude handschriften die betrekking

hebben op Leidschendam.' Een vijftiental vrijwilligers houdt toezicht. In totaal bezoeken 930 personen de expositie. Zij betalen 30 cent voor een kaartje. De opbrengst - 246 gulden en 20 cent - gaat naar de Stichting '40-'45, die oorlogsgetroffenen financieel ondersteunt.

De wens van Banning dat het genootschap een blijvertje zou worden, wordt geen werkelijkheid. Al in 1953 moet gangmaker Wim Bleijs zijn activiteiten voor de vereniging wegens ziekte beëindigen. Het aantal leden wordt nooit hoger

stichting of vereniging als rechtsvorm was. Ook het beoogde 'tijdschrift' kwam nooit van de grond.

1980: VERENIGING MOOI LEIDSCHENDAM

Pas in 1980 wordt in Leidschendam opnieuw de behoefte gevoeld aan een organisatie die opkomt voor het erfgoed. Op 11 juni dat jaar komen 15 Leidschendamers bijeen in het pand 'De Dissel' aan de Damlaan 44. Het zijn de dames C.H.M. Steur-Heynings en M.J. van Zanten en de heren T.P.A. Berends, J. Deenik, C. Hil-

Briefpapier van Vereniging Mooi Leidschendam (1980)

dan in 1952. Een jaar later is hun aantal gezakt naar 45 en in 1960 zijn het er weer 40, evenveel als in het begin.

Na dat jaar lijkt ook bij het bestuur de animo af te nemen, er worden nagenoeg geen activiteiten meer ontplooid. Vermoedelijk is het genootschap ergens in 1964 een stille dood gestorven. Tot een formele opheffing is het nooit gekomen. Dat was ook niet nodig, omdat er geen

gersom, J.G. Huig, J. Janse, E.J. Kruithof, F.M. van Leeuwen, D. Meuldijk, M.P. Peltenburg, F. Pot, P.A.C. de Ruiten, W.M. de Ruiten, J.M.J.H. Smulders, A. van Veen. Doel: het oprichten van een Vereniging Mooi Leidschendam. Men wil 'bijdragen aan een verantwoorde politieke besluitvorming op het gebied van historisch en landschappelijk waardevolle elementen.' Daarnaast 'verdient de betrekkelijk geringe aandacht die besteed wordt aan

de plaatselijke geschiedenis aanvulling.' Er moet 'materiaal' beschikbaar komen voor scholen. Op die manier wordt de bevolking 'die vaak van elders afkomstig is' bij hun woonplaats betrokken.

Aanleiding tot de oprichting is de bezorgdheid bij veel inwoners over de omgang met historische panden bij de vele nieuwbouwprojecten binnen de gemeente Leidschendam. In die jaren is van een monumentenbeleid nog geen sprake, historisch waardevolle panden en landschappen zijn onbeschermd. 'Het oorspronkelijke beeld van de gemeente is door o.a. nieuwbouwprojecten al zodanig aangetast, dat het op een aantal plaatsen niet meer te herkennen is. Toekomstige ontwikkelingen zoals de bouwlocaties 't Lien en Leidschendam-Nootdorp zullen het karakter van Leidschendam verder veranderen. Bij een aantal Leidschendamers leeft de behoefte iets te gaan doen aan het behoud en de versterking van het oorspronkelijke beeld van Leidschendam', aldus secretaris Meuldijk in een brief aan mogelijke belangstellenden.

Men wil zich voorts inzetten voor 'de instandhouding van oude gewoonten en gebruiken' en 'kennis en vorming voor wat betreft plaatsgebonden historie' bevorderen. Daarnaast zal worden geprobeerd 'verkeerde besluiten van gemeentel- en provinciebestuur' te voorkomen.

De voorgestelde organisatievorm, de vereniging, wordt verdedigd met als argument de open structuur van een ver-

eniging: de invloed van leden op zowel bestuur als activiteiten is dan gewaarborgd. Daarnaast wordt dan voorkomen dat het bestuur zelf nieuwe bestuursleden aanwijst. Enkele aanwezigen zien meer in een stichtingsvorm. Maar in meerderheid wordt gekozen voor de vereniging, omdat bij een stichting de betrokkenheid bij de bestuurlijke gang van zaken over het algemeen gering is en in de praktijk de inzet van enkelen bepalend is. Een andere organisatievorm, de actiegroep, wordt door iedereen afgewezen gezien de beperkte tijdelijke doelstelling van actiegroepen. Wel wordt erkend dat een vereniging af en toe actie kan voeren.

De vereniging wil 'een blijvende factor in de Leidschendamse gemeenschap' worden. Besloten wordt dat het werk door werkgroepen uitgevoerd zal moeten worden en de vereniging slechts als organisatorisch kader voor de activiteiten zal dienen. De contributie wordt bepaald op 'minimaal tien gulden' per jaar. Er komen drie werkgroepen: ruimtelijke ordening en besluitvorming, historisch onderzoek/inventarisatie en 'pers en PR'. Voorzitter wordt de heer Peltenburg en J. Deenik zal fungeren als penningmeester. Om haar bestaan bij de bevolking bekend te maken organiseert de vereniging begin september met hulp van de winkeliersvereniging in het Damcentrum een braderie en enkele 'presentaties'. Het aantal leden groeit daardoor tot 58.

Rond 1980 is er veel ophef over plannen voor het vergroten van de capaciteit van het Rijn-Schiekanaal, waardoor er

ZWART & PARTNERS

Zwart & Partners Network Notarissen
Van Ruysdaellaan 41
2264 TK Leidschendam-Voorburg

T (070) 320 05 00
kantoor@zpnn.nl
www.zpnn.nl

OK2PRESS
HUISSTIJLEN | PRE-PRESS | DRUKWERK

WWW.OK2PRESS.NL | 070 413 00 30

ook schepen met een vracht van 600 tot 1000 ton doorheen kunnen varen. Voor het sluiscomplex in Leidschendam zou dat grote gevolgen hebben. Daarnaast is er de toenemende verkeersdruk op de sluisbruggen. De gemeente heeft eerder bij de provincie een verzoek tot verbreding van de bruggen ingediend. De gemeenteraad heeft zich tegen verbreding uitgesproken, maar het verzoek is nooit officieel ingetrokken en provinciale staten hebben voor de verbreding 10 miljoen gulden uitgetrokken. Mooi Leidschendam dringt er bij B en W op aan het verzoek aan de provincie alsnog in te trekken.

Daarnaast wil men dat B en W het Sluisplein nu snel tot beschermd dorpsgezicht laten verklaren. Het ministerie van CRM heeft dit afgewezen, omdat er in het gebied al te veel is aangetast. Maar de ge-

meente zou volgens VML zelf meer kunnen doen aan het beschermen van het oude centrum. Dat villa Windlust op de 'voorlopige gemeentelijke monumentenlijst' is geplaatst wordt als positief gezien. In 1992, als de definitieve lijst er nóg niet is, zal deze herberg uit de zestiende eeuw in vlammen opgaan.

Ook de plannen voor grootschalige woningbouw in het gebied tussen Leidschendam en Nootdorp ('Leino') houden de gemoederen bezig. De VML levert haar bijdrage aan de discussie door te wijzen op de 'onherstelbare schade' die het bouwen van bijna 10.000 woningen zal toebrengen aan 'een prachtig stuk landschap' van regionale betekenis.

In de jaren 1981 en '82 is het opvallend stil rond de vereniging. Het enige wapenfeit in die periode: suggesties naar

Enkele dagen voor de brand in villa Windlust wordt deze foto gemaakt: leden van Stibel doen onder leiding van adviseur bouwhistorie Leo van der Meule (rechts) onderzoek. (Fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

Historische werkgroep in oprichting

Krantenartikel uit Het Leidschendamse Krantje van donderdag 17 januari 1991.

Een aantal in Leidschendam historisch actieve mensen heeft het plan opgevat om een Historische Werkgroep op te richten. Het doel van de werkgroep zal zijn het beschermen van historisch erfgoed, monumenten, landschap enz., het geven van lezingen en het houden van tentoonstellingen. Daarnaast zal worden geprobeerd via verbalen van oude Leidschendamers de historie van Leidschendam vast te leggen.

Om al deze zaken te buidelen en te coördineren, is de Historische Werkgroep op zoek naar mensen die zich hiervoor willen inzetten. Er wordt naarstig gezocht naar geïnteresseerden die bereid zijn een bestuursfunctie op zich te nemen.

De initiatiefnemers tot het oprichten van de Historische Werkgroep zijn Els Speekenbrink (kunsthistorica), Leo van der Meule (historisch onderzoeker), Anton Koetekaas (Historicus), Arie Zijlstra (amateur fotograaf), de heer H. van Dongen (oud-wethouder), de heer J.D. de Koet (oud gemeente-archivaris), Hendrik Brouwer Schut (amateur historicus en schrijver van het boek Veur), Toine van Wieringen (archeoloog) en de heer J. van Reijnen (oud directeur De Groene School).

Historie van Leidschendam verdwijnt
Hendrik Brouwer Schut en Toine van Wieringen maken zich ernstig zorgen over Leidschendam.

Er verdwijnt zoveel van de historische gegevens van Leidschendam. Zelfs ouderen herkennen de oude dorpskern nauwelijks meer. Wij willen de historie vastleggen door de ouderen te laten vertellen over vroeger en dat moet snel gebeuren, want die mensen hebben ook niet het eeuwige leven.

Wat ons ook zorgen baart, is het nauwelijks meer aanwezige historische bezit van Leidschendam. Dat wat er nog over is, moeten wij vastleggen, of liever, permanent beschermen.

Leidschendam is wat dat betreft echt niet goed bezig geweest. Als je rondom ons heen kijkt, zie je historische dorpskernen. Maar in Leidschendam kijkt men niet verder dan het stuzencorpus en er is echt wel meer dan dat.

Het behoud van de historie begint bij de bevolking nu ook door te dringen. Gelukkig. In razend tempo wordt oud-Leidschendam afgebroken. De Historische Werkgroep zal zich daarmee bezig moeten houden. Neem nu de panden aan de Delftskade, waar vroeger het Waaghuis was. Van gemeentewege is er geen belangstelling voor.

Dat is jammer, want het zou best een cultureel centrum of museum kunnen worden. Met de uitvoering van de Centrumnota zal er ook weer veel veranderen aan de dorpskern. Het Kerkestraatje bij voorbeeld, echt oud-Leidschendam. Het zal ook worden afgebroken en wat krijg je ervoor terug? Wij denken dat bekeken moet worden of de voorgevels kunnen blijven staan, dan hou je tenminste nog iets karakteristieks over. Technisch kan dat wel, maar heb je het geld ervoor over? Dat

Deze foto werd ruim 50 jaar geleden genomen bij de sluiting. De middelste huizen zijn later afgebroken om de Damlaan te kunnen doortrekken.

betekent overigens niet dat niet alles goed is. Het appartementengebouw De Rietvinkhof dat gebouwd gaat worden tussen de kerk en de molen, zal echt niet stierend zijn al is het nieuw. Het kan zelfs het centrum ophalen. Het is alleen jammer dat het gebouw van Van Dongen ervoor wordt afgebroken. Dat had best een functie kunnen hebben als uitspanning. Het zou prachtig zijn aan De Vliet'.

Tegengang
De heer Van Wieringen denkt dat er best wat meer leggingas gegeven mag worden in Leidschendam.

'Het is een aantrekkelijke gemeente, maar de dingen die ik van waarde acht, staan op de tocht. Ik vind echt dat er alles aan moet gebeuren om Leidschendam Leidschendam te houden. Je krijgt nu de situatie dat de eigen bevolking het eigen dorp niet meer kent. Men voelt zich in het oude dorp als een kat in een vreemd pakhuis.

Het karakter van Leidschendam wordt niet alleen bepaald door de twee sluisen. Wij je hier iets goeds hebben, dan moet je zorgen voor samenspel. In de snelheid van de ontwikkeling gaan veel waardevolle dingen ten onder.

Het nog te benoemen bestuur zal zich met de ontwikkeling van Leidschendam intensief moeten bezighouden'.

Aanmelding
Mensen die historische interesse hebben of die in het bestuur actief willen zijn, kunnen contact opnemen met Els Speekenbrink, telefoon 070 - 320 11 47.

"SUYTEN"

Autorijschool

start op 28 januari weer met een nieuwe theoriecursus vanaf 17 jaar. Cursusavonden 26 - 31 januari en 4 - 7 februari. Het C.B.R. theorie-examen is op 14 februari.

Bekend door onze hoge slagingspercentages. Bekroond door ons werk.

Dr. v. Noortstraat 17A Leidschendam-Stompwijk
01715 - 1515

leo vogelaar bv

schilderen en behangen

327 05 96

aanleiding van het voorontwerp van het bestemmingsplan voor de Damlaan zijn 'voor een niet-onbelangrijk deel' door de gemeente overgenomen. Bezorgdheid is er over 'de voortdurende aantasting van de gevels van de weinige historische panden die Leidschendam rijk is', de 'bedroevende staat waarin de houtzaagmolen De Salamander verkeert', de toemende verkeersdruk op de Damlaan en rond de sluis en de aanhoudende kantorenbouw rond het oude centrum.

Opvallend is ook dat de vereniging pas in het voorjaar van 1983 over goedgekeurde statuten beschikt, terwijl dit onderwerp al tijdens de algemene ledenvergadering van 8 oktober 1981 aan de orde was. Ook de inschrijving bij de Kamer van Koophandel is pas in 1983 een feit. Peltenburg is dan niet langer voorzitter, Deenik treedt op als waarnemend voorzitter. Het laatste stuk in het archief van de vereniging waaruit haar bestaan blijkt - een brief aan de leden waarin het bestuur aangeeft het prettig te vinden iets van de leden te horen - dateert van 28 augustus 1983. Daarna valt het stil rond de VML. De notulen van de bestuursvergadering lezend ontdek je niet aan de indruk dat de oprichting gepaard is gegaan met geharrewar tussen bestuursleden.

1992: STICHTING BEHOUD ERFGOED LEIDSCHENDAM

In 1992 staan twee mannen aan de wieg van een nieuwe vereniging van erfgoedliefhebbers: drs. H(arold) H. de Klerk en mr. J(an) W.S. van Arkel. Het ruime netwerk van De Klerk, een financiële man

pur sang, en de bestuurlijke ervaring van Van Arkel, ambtenaar op het ministerie van Buitenlandse Zaken en een innemende persoonlijkheid, vormen een sterke combinatie die in dat jaar tot oprichting van de Stichting Behoud Erfgoed Leidschendam leidt. Van Arkel wordt voorzitter, De Klerk vice-voorzitter. Het voornaamste doel van STIBEL: 'het behoud van het goede dat de geschiedenis ons heeft nagelaten.' Deze doelstelling moet 'een plaats krijgen in het beleid van gemeente en provincie.'

Het tweetal heeft bovendien met elkaar gemeen dat ze diep zijn geschokt door de ramp die het erfgoed van Leidschendam op 21 maart 1992 heeft getroffen: het afbranden van de villa 'Windlust'. Rond deze uit de zestiende eeuw daterende herberg, gelegen op de linker Vlietoever, was in de jaren tachtig een slepend juridisch gevecht ontstaan tussen de eigenaar, een projectontwikkelaar, en de gemeente. Hoewel het bewijs nooit is geleverd, heeft het er alle schijn van dat de eigenaar het conflict door brandstichting heeft beslecht. Het verdriet erover was des te groter, doordat deze misdaad tegen het Leidschendamse erfgoed onbestraft bleef.

De nieuwe stichting, kortweg 'Stibel' geheten, stelt alles in het werk om Windlust weer op te bouwen. Nog geen twee weken na de brand wordt met dit doel de eigenaar van de puinhoop bezocht. Herbouw wordt door hem echter financieel onhaalbaar geacht. Ook geeft hij aan dat het hem financieel niet voor de wind

gaat. Inderdaad volgt enkele maanden later zijn faillissement. Het Windlustkavel komt daardoor als het ware tussen hemel en aarde te hangen. Uiteindelijk komt de grond via een veiling in handen van een van zijn grootste schuldeisers: ABN-AMRO. De bank antwoordt op het pleidooi van Stibel over te gaan tot restauratie dat de afdeling krediet-invoering nu eenmaal geen (her)bouwplannen ontwikkelt.

Najaar 1993 blijkt de bank de zaak uit handen te hebben gegeven aan een projectontwikkelaar. Die voelt wel wat voor herbouw, op voorwaarde dat de gemeente financieel zal bijdragen; het gaat immers om een project dat de gehele Leidschendamse gemeenschap aangaat. Het rekenmodel dat Stibel heeft gemaakt, wordt door de gemeente als 'onvoldragen' bestempeld. Op haar beurt heeft Stibel grote moeite met de omvang van het bouwplan van de projectontwikkelaar. Haar bezwaren worden door B en W echter niet gedeeld. De gemeenteraad heeft nog wel aarzelingen over het plan, maar gaat uiteindelijk overstag.

Een zorgenkind is in die tijd ook het plan voor de aanleg van de nieuwe woonwijk Leidschenveen. Stibel dringt aan op het inventariseren van cultuurhistorisch waardevolle elementen in het gebied rond de Veenweg, waaronder de eeuwenoude landscheiding, die volgens de plannenmakers een soort 'Hollandse promenade' zou moeten worden, compleet met knusse picknickplekjes en nostalgische lantaarnpalen. Dat past volgens Stibel to-

taal niet bij het omringende landschap. Haar grootste succes behaalt Stibel midden jaren negentig: voor de nieuwbouw van het Damplein wordt een alternatief plan gepresenteerd dat op een aantal punten door het gemeentebestuur wordt overgenomen: de door de gemeente en de projectontwikkelaar beoogde 'torenflat' wordt uit de plannen geschrapt en het eeuwenoude stratenpatroon gehandhaafd. Ook wordt in de plannen alsnog opgenomen dat de gevelwand van de Sluiskant in zijn oorspronkelijke staat zal worden teruggebracht.

Andere ontwikkelingen waaraan Stibel haar steentje heeft bijgedragen zijn de komst van een gemeentelijke monumentenlijst (na jarenlang aandringen bij de gemeente), het aanwijzen van de sluis en omgeving tot beschermd dorpsgezicht en het behoud van met sloop bedreigde karakteristieke panden als het 'kaaspakhuis' aan de Delftsekade en de gereformeerde kerk aan de Damlaan.

Ondanks deze successen blijft het aantal leden/donateurs steken op rond 50, 'aanzienlijk minder dan wat ons bij de oprichting voor ogen stond', verzucht voorzitter Harold de Klerk in een van de eerste uitgaven van het door Stibel in april 1993 gelanceerde periodiek Erf Goed Nieuws. De Klerk heeft het voorzittersstokje in dat jaar overgenomen van de zieke Jan van Arkel, die in 1994 overlijdt. Het bestuur bestaat in die eerste jaren verder uit H.T. (Ted) Klautz, Jan Boon, Paul F.M. Kokshoorn, A.F. (Toine) van Wieringen, Arie Taal, J(oost) J. van der Mark,

J.D. (Dick) de Kort en Jos H.M. Teunissen, met L(eo) H. van der Meule als adviseur bouwhistorie. Een verklaring voor het gebrek aan ledenaanwas is wellicht dat Stibel vaak verwickeld was in complexe en langdurige kwesties, waarbij veel 'papier' werd geproduceerd en de inwoners van Leidschendam op het resultaat daarvan te weinig zicht hadden.

Een groot verlies lijdt Stibel met het overlijden van bestuurslid Dick de Kort op 29 november 1997. De Kort was archivaris van de gemeente Leidschendam. Onder zijn leiding kreeg de gemeente Leidschendam een serieus historisch archief. De Kort was het soort mens dat je graag tegenkomt: altijd vriendelijk, een groot stimulator en bovenal iemand die, zo leek het, alles wist over de geschiedenis van Leidschendam. Van zijn hand verschenen talloze publicaties en in 1991 was hij een van de drijvende krachten achter de oprichting van Stibel. Wat hem motiveerde was het besef dat het behoud van waardevol erfgoed door velen lang niet vanzelfsprekend wordt gevonden en veel inzet nodig is om het voor volgende generaties te behouden. Zijn interviews in de jaren tachtig en negentig met oudere Leidschendamers zijn nog altijd waardevol.

1998: VERENIGING BEHOUD ERFGOED LEIDSCHENDAM

De opvolger van De Klerk, drs. J(an) T.E. Arnoldus, constateert bij zijn aantreden in 1997 dat de stichting te weinig bekend is bij de Leidschendamers 'en zelfs bij geïnteresseerden'. Wat er achter de naam

Stichting Behoud Erfgoed Leidschendam zit, is volgens hem 'vrijwel onbekend'. 'De nietszeggende afkorting 'Stibel' is prima voor insiders, maar een ramp voor wie dat niet is.' Deze naam moest dan ook maar plaats maken voor 'Erfgoed Leidschendam'.

Daarnaast kan volgens hem een sterker maatschappelijk draagvlak worden bereikt door de stichting om te vormen tot een vereniging. Een vereniging is weliswaar minder slagvaardig, maar wel democratischer en als 'lid' voelen begunstigers zich doorgaans meer betrokken dan als donateur. Via een inlegvel in Erf Goed Nieuws worden de donateurs om toestemming gevraagd. In het voorjaar van 1998 is de Vereniging Behoud Erfgoed Leidschendam een feit.

Als vereniging gaat 'Erfgoed Leidschendam' meer 'leuke dingen voor de mensen' doen. Er wordt vaker een lezing gehouden, meestal in het gebouw Schoorwijk, met onderwerpen als 'monumentenzorg in Nederland en Leidschendam in het bijzonder' en 'De Blauwe Tram'. Ledenvergaderingen worden opgeluisterd met een tentoonstelling, onder meer over oudheden die zijn gevonden tijdens graafwerkzaamheden voor de bouw van de nieuwe wijk Sytwende.

Veel publiciteit, onder andere via de NCRV- en Avro-televisie, krijgt de vondst door de vereniging van een serie negatieven uit 1941 waarop de portretten staan van de bewoners van het dorp Stompwijk. En ook komt er de jaarlijkse

'fietsexkursie' langs historisch interessante plekken in Leidschendam, onder leiding van Toine van Wieringen.

Erfgoed Leidschendam ontwikkelt zich meer en meer tot historische vereniging. Dat werkt ook door in de verhouding met de gemeente: die wordt er beter op. De vereniging wordt door het gemeentebestuur niet meer alleen maar 'lastig' gevonden. Bovendien is de gemeente 'zich meer bewust geworden van de betekenis en het belang van de lokale historie en van de onvervangbaarheid van monumenten en karakteristieke gebouwen. Wij vleien ons met de gedachte dat wij daar een belangrijk deel aan hebben bijgedragen', constateert voorzitter Arnoldus in een redactioneel schrijven in Erf Goed Nieuws van juli 1999.

2002: STICHTING HISTORISCHE COLLECTIE VEUR-STOMPWIJK

Speciale vermelding verdient de Stichting Historische Collectie Veur-Stompwijk. Bij 'Hicovest' worden in 2002 alle objecten ondergebracht die inwoners van Leidschendam bij Stibel hebben ingeleverd: veelal landbouwwerktuigen, gereedschappen en andere aan de geschiedenis van Veur en Stompwijk gerelateerde voorwerpen. De 'spullen' lagen tot dan in een pakhuis aan de Leidsekade, onder een lekkend dak en aangevreten door houtworm. Bij Stibel meldt zich dat jaar een man die zich voor het behoud en het zichtbaar maken van de collectie zeer verdienstelijk zal maken: Rolf van der Krogt.

In de zomer van 2003 krijgt Hicovest de beschikking over een slooppand op de hoek van de Damlaan en de Delflandstraat, waarin tot dan een lampenwinkel was gehuisvest. In een ruimte achter de winkel wordt een provisorische depotruimte ingericht, waar de collectie onder leiding van Van der Krogt en Arie Balkenende wordt opgepoetst. De winkel wordt omgetoverd tot het museum 'Het Lavende Hert'. Een naam die taalkundig gezien niet klopt, maar taalkunde is nu eenmaal niet Van der Krogt's specialiteit. Op zaterdag 13 september 2003 wordt in het pand met spullen uit de Hicovest-collectie de tentoonstelling 'Het boerenleven in Veur en Stompwijk' geopend. In drie maanden bezoeken 800 personen het tijdelijke museum. In december volgt een tweede tentoonstelling: 'IJspret' en daarna volgt een tentoonstelling over de hondenkar, een fenomeen dat in Leidschendam vroeger vaak in het straatbeeld werd gezien.

Begin 2004 krijgt Erfgoed Leidschendam een nieuwe voorzitter: F(reek) C. van Dorsser. Ook mevrouw mr. drs. B(ernadine) M.G. van der Hulst en de architect Jan van Vliet komen het bestuur versterken. In die jaren vergadert het bestuur in het door Van Vliet fraai gerestaureerde 'kaaspakhuis' aan de Delftsekade en wordt de kiem gelegd voor een project waarmee Erfgoed Leidschendam tien jaar later landelijk furore zal maken: de komst van een museum over de Engelandvaarders. Uit publicaties in Erf Goed Nieuws en een interview van Leidschendammer Jan van en Akker met de Haagse verzetsman An-

Het tijdelijke museum 'Het Lavende Hert' op de hoek Damlaan/Delflandstraat, gezien vanaf de overzijde.

ton Schrader in het bevrijdingsnummer van Het Krantje (mei 1995) is duidelijk gebleken dat de Van Ravesteijnwerf aan de Sluiskant tijdens de Tweede Wereldoorlog een sterke relatie had met pogingen vanaf de Hollandse kust de Noordzee over te steken naar Engeland. Inmiddels is met de gemeente een gesprek op gang gekomen over de eenwording van Leidschendam en Voorburg op museaal gebied. In dat kader zullen de stichting Hicovest en Museum Swaensteyn opgaan in een op te richten 'Stadsmuseum', dat Voorburg als hoofdvestiging krijgt en een 'bijlocatie' in de historische kern van Leidschendam. Naast de 'lokale' verhalen zal daar ook het verhaal worden verteld over de Engelandvaart 1940-'45, zo is de redenering. Het is te danken aan de toenmalige wethouder Tilly Zwartepoorte dat op de gemeentelijke begroting geld voor de 'bij-locatie' wordt gereserveerd.

De gemeenteraad bekrachtigt het proces in enkele nota's, waarin de wenselijkheid van een beperkt Leidschendamse museum wordt onderstreept. Er lijkt geen vuiltje aan de lucht.

In 2008 krijgt de vereniging een nieuwe voorzitter: H(ans) R. Grootenhuis, secretaris wordt mevrouw dr. Willy Schellings-Bok en penningmeester ir. K(ees) Ouwehand. Het nieuwe bestuur komt te opereren in het spanningsveld dat tussen de gemeente, het inmiddels opgerichte Stadsmuseum Leidschendam-Voorburg en de Leidschendamse politiek rond de bijlocatie is ontstaan. De bestuursleden slagen er minder goed in op één lijn te komen. Dat leidt tot het vertrek van mevrouw Schellings-Bok en de heer Ouwehand. Sinds de komst van mevrouw L(iesbeth) Stinissen en de heren drs. ir. Kees Hol en drs. C.A.F. (Cees) Siermann,

Al drie generaties...

Frans Aarts

schoenen, reparatie en podologie

registerpodoloog

Damlaan 52 • 2265 AP Leidschendam
070 - 327 43 52

fransaarts-schoenen@ziggo.nl

DE OUDE
MELKHANDEL

ANNO 2012

Lunchen of dineren
aan de Sluiskant?

Bel 070-31 782 70 of mail naar
reserveren@deoudemelkhandel.nl

www.deoudemelkhandel.nl

Medewerkers van 'Het Lavende Hert' aan de Damlaan poseren in de zomer van 2003 aan de achterzijde van het pand. Links staand Arie Balkenende, rechts Rolf van der Krogt.

en later de heren (dsard) J. Bosman en drs. J.H. (Hein) Athmer vaart de vereniging echter weer in rustiger vaarwater.

Erfgoed Leidschendam zet in de jaren 2008-2012 veel tijd en kennis in voor het realiseren van de beoogde museale locatie. Het vinden van een geschikt pand neemt echter veel tijd in beslag. Pogingen voor het verhaal over Leidschendam een onderkomen te vinden in de Venestraat, de Damlaan, het Sluisplein en de Koningin Julianaweg (boerderij Westbosch) lopen uiteindelijk spaak. In dit verband moet de negatieve rol worden genoemd die de toenmalige wethouders Heleen Mijdam en Peter van Ostaijen hebben gespeeld. Een veel gehoorde klacht over beiden is in die jaren dat men gemakkelijker in contact komt met amoeben op

Saturnus dan met deze bestuurders. Door hun toedoen wordt, tegen alle beloften en afspraken in, het geld voor de bijlocatie vanwege bezuinigingen uit de gemeentelijke begroting geschrapt en gaat het museum over de Engelandvaarders aan de neus van Leidschendam voorbij. Het verrijst in Noordwijk, waar het op 4 september 2015 door koning Willem-Alexander wordt geopend.

Hebben de inspanningen van Genootschap Oud-Leydsendam, Vereniging Mooi Leidschendam, Stichting Behoud Erfgoed Leidschendam, Stichting Historische Collectie Veur-Stompwijk en Vereniging Erfgoed Leidschendam zin gehad? Wat zou er van het Leidschendamse erfgoed zijn overgebleven als zij er niet waren geweest?

De bezoeker die nu op de terrassen rond de sluis neerstrijkt zal zich deze vragen niet stellen. Maar de prachtige oude gevels die hem zijn kopje koffie nog beter doen smaken weerspiegelen de gezich-

ten van alle in dit overzicht genoemde personen.

Jos Teunissen

Een vaste kracht bij het verzorgen van de Hicovest-collectie is de heer Bruna.

HET GOUD VAN LEIDSCHENDAM

Nergens wordt de waarde van de historische kern van Leidschendam - het gebied rond de sluis - zo treffend beschreven als in het in 1998 verschenen boek 'Het ontsnapte land' van schrijver Geert Mak.

'Een nooit veranderend stukje wereld, een klein gat in de tijd...' Foto uit 1910. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

Maks oud-oom 'Oom Jacob' voer rond 1910 op een schip tussen Vlaardingen en Zaandam. Maks vader mocht wel eens mee en in de laatste jaren van diens leven kwamen de herinneringen aan deze tochten terug. Eén moment stond in het geheugen van vader Mak gegrift: 'Het beeld toonde de kleuren van een zomeravond in een Hollands plaatsje. Ze lagen bij een sluis, ze wachtten om geschut te worden en de wilde zonen van oom Jacob hingen rond de kade. Er stond ook een bakkersknecht met een grote mand-

fiets. 'Toe, mogen wij even fietsen?', vroeg een van de zonen. Het mocht, maar hij had nog nooit van zijn leven op een fiets gezeten. Een grote zwaai, een kreet, en daar lag hij in de sluisolk. De opschudding, opeens, in de stille avond. De jongen, drijfmat. De broden, allemaal bedorven. Oom Jacob, die woedend naar de bakker loopt om de schade te betalen. Het lachen ook weer, achteraf.'

Als zijn vader is overleden, verdiept Geert Mak zich verder in de wereld van oom

Maaltijden - Traiteur - Catering - Delicatessen

Damstraat 4 - Leidschendam - 070-3204739
www.vanrijnculinaire.nl

Bike Totaal wij houden van fietsen

Thijs Brand

LEIDSCHENDAM

Damlaan 6
 2265 AN Leidschendam
 Tel. 070 - 327 92 02
info@thijsbrand.nl
www.thijsbrand.nl

Jacob rond 1910, waarvan zijn pa in diens jonge jaren getuige moet zijn geweest. In het Scheepvaartmuseum ziet hij veel materiaal dat oom Jacob in zijn tijd tot dagelijks gereedschap moet hebben geëind. Hij besluit de tocht van Vlaardingen naar Zaandam zelf te maken. Om te zien wat er in het Hollandse landschap is verdwenen en wat is gebleven. Op 'een zonnige septembermiddag in 1997' gaat hij vanuit Vlaardingen op weg met het motorscheepje 'De kleine olifant.'

In de buurt van Voorburg vaart hij voorbij 'een gebouw van gifgroen en oranje glas' en op de oever richting Leidschendam vallen hem de 'reeksen lichtbeige villa's met schuine daken en honderd klappen voor honderd kinderkamers' op. En verderop 'lange rijen hoge huizen met puntaken en grote garages op de begane grond, zo te zien bedacht door mensen die het bezit van een auto belangrijker vinden dan openslaande tuindeuren en in en uit rennende kinderen.'

En dan glijdt hij bij de sluis Leidschendam binnen. 'En opeens was het de wereld van oom Jacob, tot in alle details: de krullerige lantaarnpalen, het sluiswachtershuisje, de houten banken, de mannen die hun brood zitten te eten, hoestend in de ochtendnevel.' Oom Jacob, mijmert hij, zal hier ooit zelf ook hebben gezeten. Het moet in de tijd zijn geweest van sluismeester L. Roos, die blijkens de tekst op een bord tussen 1907 en 1924 meester was over 'een nooit veranderend stukje wereld, over een klein gat in de tijd.'

Op deze plek, schrijft Mak, moet 'het' gebeurd zijn: oom Jacob die op die stille zomeravond in 1910 met zijn tjalk en zijn twee zonen voorbij voer.

Enmaal voorbij het sluisje, weer dichtgedraaid door mannen met sterke armen, stelt Mak vast dat hij 'weer buiten' is. Hij is op weg naar Leiden 'en ik voer langs wijken met opnieuw dezelfde witte huizen met schuine daken, kilometer na kilometer, meer ideeën schenen de architecten niet in hun hoofd te hebben gehad.'

De waarde van wat Mak over Leidschendam opmerkt wordt duidelijk voor wie leest wat hij verderop over dit deel van de Randstad noteert: 'Het was een landschap vol rommel dat ik doorkruiste, zover het oog reikte, met betonnen fabriekshallen, met containers vol blik, oude tuinstoelen en ander ijzerafval, met onduidelijke stellages en opslagplaatsen, met woekeringen die de Nederlanders enkel wilen zien in België of Italië, maar die in werkelijkheid in hun eigen landschap welig tierden.' En: 'Dit stuk van Nederland (...) blijkt gewoon razend lelijk en chaotisch te zijn.'

Lokale politici, winkeliers in het sluisgebied en erfgoedhoeders kunnen niet genoeg beseffen dat ze met het gebied rond de sluis historisch goud in handen hebben.

Jos Teunissen

VOOR HET EERST GAS

Aan de Stompwijkse Achterweg, de huidige Nieuwstraat, stond al in 1908 een fabriek waar gas werd geproduceerd.

In een brief aan de burgemeester van Veur en Stompwijk schrijft de heer Bleuland van Oordt in 1906 dat de bouw een petroleumgasfabriek aan de Veurse Achterweg 20.600 gulden zal kosten. Op 24 juli 1907 wordt de vergunning verleend. Tijdens een vergadering van de commissie van beheer van de petroleumgasfabriek meldt de voorzitter op 26 maart 1908 blijkens de notulen dat hij zeer verheugd is dat 'ter ere van de oprichting der gasfabriek de Raad der beide gemeenten (Veur en Stompwijk) op een nog nader te bepalen avond worden uitgenodigd voor een feestelijke bijeenkomst.'

Naast de gemeenteraden zullen daarbij ook Bleuland van Oort (tevens eigenaar van de particuliere gasfabriek in Voorburg) en de heer D. Audier, als rentmeester van de gasfabriek, aanwezig zijn. Alle genodigden zullen in de gelegenheid worden gesteld de nieuwe gasfabriek te bezichtigen.

In 1915 verdiende de directeur/gasmeester een jaarsalaris van 984 gulden. Een gasfitter verdiende ongeveer 675 gulden per jaar, dit was bijna gelijk aan het salaris van een stoker, die verdiende rond de 650 gulden. Vanaf 1907 tot 1910 was de

Foto uit 1913. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

Gasfabriek
Leidschendam
Nov. 1907

Lijst van personen, welke gasleiding
in hunne huizen, verlangjen

Volg. N.	Namen	Woning aan het paarcel niet op p. 10	Wijk Stompwijk of Veur	Paarcel niet op p. 10	Paarcel niet op p. 10	Paarcel niet op p. 10	Paarcel niet op p. 10	Opmerkingen
1.	J. H. Mulder	Stomp	B66	3	-	-	-	verlangt de leiding voor zijn woning
2.	H. Linnens	Veur	A16	3	1	-	-	
3.	Ces. Blijjs	Veur	A10	2	-	-	-	
4.	J. F. Blijjs	Veur	A26	5	-	-	-	
5.	J. Kiekerk	Stomp	B55	2	1	-	-	
6.	F. van Egmond	Veur	A8	7	1	-	-	
7.	H. A. Bergman	Veur	B27	5	-	-	-	
8.	Alb. Haagen	Veur	A62	1	1	-	-	
9.	Th. Verveer	Veur	B136	2	1	-	-	
10.	W. A. Halmbout	Veur	B62	3	1	-	-	
11.	C. van Veur	Veur	B29	1	-	-	-	
12.	J. Hensvelt	Veur	B66	alle	eenige	-	-	verlangt de leiding voor zijn rekening, in het afd. de woning
13.	J. P. Kieboom	Veur	A2	4	-	-	-	
14.	G. C. Scholtes	Stomp	B40	2	1	-	-	
15.	C. van der Linden	Veur	B14	2	-	-	-	
16.	G. van Veen Sr	Veur	B96	4	1	-	-	
17.	Dr. C. J. H. de Wit	Veur	B17	3	-	-	-	
18.	H. J. Kraanburg	Stomp	B43	1	-	-	-	
19.	C. de Horlogh	Veur	B9	2	2	-	-	
20.	C. Llocoman	Veur	B34	2	-	-	-	
21.	J. Romijn	Stomp	B16	2	1*	-	-	* later in April
22.	F. van Melken	Veur	A13	2	-	-	-	
23.	P. Rekenmeester	Stomp	B77	1	-	-	-	
24.	H. J. Kiep	Veur	B68	3	-	-	-	
25.	D. J. Jansz	Stomp	B69	1	1	-	-	
26.	G. P. Colber	Stomp	B18	2	-	-	-	
27.	J. J. W. van Riel	Veur	A15	5	-	-	-	
28.	F. H. van Delle	Stomp	B104	3	1	-	-	
29.	L. Doorn	Veur	A6	1/2	-	-	-	
30.	A. M. A. van Oosten	Stomp	B15	1	-	-	-	
31.	C. J. van Haastrecht	Veur	A29	1	-	-	-	eenige rekening

(Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

heer A.W. Doll chef-fitter, zijn jaarwedde was inclusief 'vrije woning, vuur en licht'. In november 1907 stelt de gasfabriek een lijst op met personen die een gasleiding in hun woning verlangen.

We zien bekende namen op deze lijst, onder anderen de koperslager Hermanus Zwennes (Sluiskant 20), de huisschilders Bleys (Damstraat 3), de gemeentelijk ontvanger en brievengaarder Van Egmond (Sluiskant 13), broodbakker F. van Melzen (Sluiskant 17), de barbier en winkelier Van Riel (Sluiskant 19) en zeilmaker L. Boon (Sluiskant 9).

Eind 1917 wordt de petroleumgasfabriek een steenkolengasfabriek. Op 6 november 1917 komen burgemeester en wet-

(metselaar, timmerman en grondwerker) tussen maart en november wordt vastgesteld op 9,5 uur per werkdag, waarbij de werkdag op zaterdag eindigt om 4 uur 's middags. De nieuwe steenkolengasfabriek wordt voor een bedrag 26.660 gulden gegund aan de timmerman/aannemer A.M. Vis in Leidschendam.

Dat het met de leverantie van gaslicht in Stompwijk zo'n kleine 100 jaar geleden in Leidschendam niet helemaal goed ging, blijkt uit een brief van pastoor Cornelius Floor van 26 november 1919. Daarin uit hij zijn bezorgdheid over de gebrekkige gasleverantie in de gemeente en spreekt zijn hoop uit dat de 'electrificatie der gemeente Stompwijk' tot verbetering zal leiden.

Gemeente-Petroleumgasfabriek te Leidschendam.

Ontvangen van den Heere der R.K. Kerk
de Som van Leidschengulden 80 Cent
wegens verbruik van 54 kub. meters gas en meterhuur over de maand
October 1912

Kookgas	M ³		LEIDSCHENDAM, 7 November 1912
Lichtgas	54	" "	16.00
Meterhuur	"	"	0.60
Tegge f			<u>16.00</u>

Rentmeester,
A. M. Vis

houders in het raadhuis van de gemeente Stompwijk bij om een voorstel daartoe te bespreken en eventuele bezwaren en vragen te beantwoorden. In een concept-overeenkomst uit 1917 wordt vastgesteld dat de arbeidsduur voor werklui

Nota van de 'Gemeente Petroleumgasfabriek te Leidschendam' voor de levering van 54 kubieke meter lichtgas incl. meterhuur aan de R.K. kerk: 16 gulden en 80 cent. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

Ussryen van de Gemeente, 1100
de gasfabriek.

Edele Achtbare Heeren!

In de winters 1912-18 en 1918-19 werd onophoudelijk geklaagd over het gaslicht in het dorp Stompwijk. Die klachten waren zoo niet geheel dan toch grotendeels ontstaan door de tijdsomstandigheden. Nu echter die omstandigheden ten opzichte der gasfabrieken veel verbeterd zijn, houd ik de verbetering van het gaslicht te Stompwijk daarmede geen gelijken tred. Wat daarvan de oorzaak is, laat ik aan deken, diegen ter beslissing over, maar uit den christelijken besland zou ik bijna durven besluiten, dat wij te vergeefs op voldoende verbetering mogen hopen, en daarom doe ik aan de Edelachtbare Heeren, de vraag: zou deze gebrekkige aanvoer van gas voor u geen aanleiding kunnen zijn de electricificatie der gemeente Stompwijk in studie te nemen?

Wm. H. Edelbaars,

d. d. d.

Stompwijk
26 Nov. 1919.

C. Floor
pastor

**SLAGERIJ · EETERIJ
PIET SCHOLTEN**

Selected by Piet

Damstraat 2 - Leidschendam
Tel. 070 - 327 28 43 - www.pietscholten.nl

Met bijna de laagste gemiddelde temperatuur uit de geschiedenis was de winter van 1917 overigens extreem koud.

Het gemeentebestuur van Veur-Stompwijk besluit in 1931 dat het tijd is voor verandering. Op 23 januari 1931 wordt het besluit genomen de oude petroleum gasfabriek inclusief de directeurswoning te slopen. Op 30 juni 1931 is de aanbesteding rond: aannemer H.A. Niersman en Zonen te Voorschoten gaat de klus klaren. De totale kosten voor de nieuwbouw worden geschat op 20.376 gulden. De eerste steen voor de nieuwe fabriek met kantoorgebouw en bovenwoning an-

nex magazijn wordt gelegd op zaterdag 12 september 1931 om 11.00 uur. Amper een half jaar later, op 12 september 1931, wordt het geheel officieel in gebruik genomen.

In oktober 1934 schrijft gemeentesecretaris Van Delft het volgende verzoek richting de gemeenteraad over de gasverwarming in het Raadhuis: 'Dat de naar onze meening hoge jaarlijksche uitgave voor brandstoffen voor verwarming van het Raadhuis de aanleiding is geweest, de wenschelijkheid onder oogen te zien ook in de overige gedeelten van het Raadhuis gasverwarming in te voeren. Het feit,

De bouw van de nieuwe gemeentelijke gasfabriek in 1932. Op de achtergrond de toren van de St. Martinus kerk in Voorburg. Foto uit 1950. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

SCHUIJT
W O N E N & S L A P E N

DAMLAAN 76 LEIDSCHENDAM TEL.: 070-3201400
INFO@SCHUIJT.NL WWW.SCHUIJT.NL

De gemeentelijke gasfabriek en het woonhuis van directeur H. Batelaan aan de Stompwijkse Achterweg (de huidige Nieuwstraat), gezien vanaf de hoek Vlietweg. In het woonhuis was later het politiebureau gevestigd. Foto uit 1950. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

dat vergroting van het bebiet aan gas zooveel mogelijk dient bevorderd te worden is mede aanleiding geweest ons voor gasverwarming van het geheele raadhuis uit te spreken.' De kosten voor de benodigde gaskachels worden geraamd op 875 gulden.

Het terrein van de voormalige gasfabriek, zo'n 9.000 vierkante meter, zou

uiteindelijk in 1998 voor een bedrag van 9 miljoen gulden worden gesaneerd. Het terrein werd schoongemaakt om plaats te maken voor de huidige bedrijfsruimte met 15 woningen aan de Nieuwstraat 2 t/m 20.

Idsard Bosman

EEN REISJE IN DE 18^E EEUW

ErfgoedNieuws | 2^e jaargang | No 1 | september 1994

Als wij onze vakantie niet in het buitenland doorbrengen, maar in eigen land dan is het doorgaans toch wel in een omgeving ver van huis. In de 18e eeuw waren echter de mensen niet zo bereisd als wij. Een uitstapje in de naaste omgeving was al een geweldig verzetje, zeker als dit mogelijk was met een rijtuig, bespannen met twee paarden. Eerlijkheidshalve moet daarbij worden opgemerkt dat zo'n reisje meer iets was voor de welgestelden, want de eenvoudige mensen hadden daar noch de gelegenheid toe, noch het geld voor.

Op sommige reizigers maakten zulke uitstapjes zo'n grote indruk, dat ze hun ervaringen op schrift stelden en in boekvorm lieten uitgeven. Dit is ook het geval bij een onbekend gebleven zakenman

die in Leiden logeerde en met een aantal vrienden de naaste omgeving verkende. Alles wat hem in de omtrek als belangrijk voor kwam (en dat was heel veel) tekende hij op en daaraan danken wij het boekwerkje met de titel "De vermakelijke Leidsche Buiten -cingels" verscheen in 1735. Ook Leidschendam werd aangedaan en zijn belevenissen zijn interessant genoeg om ze onze levers niet te onthouden. Het gedeelte dat voor ons belangrijk is, begint in Voorschoten, waar de tocht enige tijd werd onderbroken en het gezelschap bestaande uit vijf personen en een koetsier met rijtuig richting Leidschendam rijdt.

Om de wijdlopijge schrijftrant uit die tijd aan te tonen, geven wij de tekst onverkort weer, zij dat het hier en daar wat wordt

Gezicht op Leidschendam vanaf de Trekweg Oostvlietweg. Links de brug over de Starrevaart Leidsekade en het Sluisplein met Hervormde Dorpskerk Peperbus. Rechts de herberg 't Eiland en de scheepsmakerij Tekening 180x290 cm van Pieter Jacobsz van Liender. De gravure komt uit 1751. (Bron: beeldcollectie Haags gemeentearchief)

verduidelijkt om deze beter te doen begrijpen. Wanneer de lezers mochten denken dat het verhaal wemelt van de taal en spelfouten, dan wijzen wij erop dat hier de schrijfwijze uit de 18e eeuw wordt weergegeven. Sedertdien heeft onze taal een geweldige ontwikkeling doorgemaakt. Vergelijking van de tekst met het huidige Nederlands maakt dit

voldoende duidelijk. We vallen nu midden in het relaas van de schrijver:

“Ook bracht hij ons zeer spoedig van Voorschoten naar den Leidzendam over, dat is, in een groot half uur, niet tegenstaande de zandigheid van den weg, wijl zijne (van de koetsier) paarden, die buiten dat gene zware tochten met ons

Gezicht in noordoostelijke richting op links de herberg 't Eiland aan de Sluisklant en rechts de Leidsekade en Oostvlietweg met de korenmolen 't Hert. Tekening in Oost-Indische inkt van H. Tavernier. Tekening komt uit 1784. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

deden, nu uitgerust hadden (bedoeld wordt: met uitzondering van de zandweg waren er geen zware tochten geweest en bovendien waren ze nu uitgerust). Dien weg van Voorschoten naar den Leidzendam vond ik ongemeen gemakelijk (bijzonder fraai) en ik zag er ter linkerhand verscheide deftige Hofsteden (boerderijen), die mij gezegt wierden alle achter

dan de Leidsche Trekvaart (De Vliet) uit te komen, en daar een overheerlijk gezicht over de weilanden en Vaart te hebben. Aan de rechterkant wierd mij ook het huis Ten Duivenvoorde, Rosenberg, en meer andere fraie lustplaatzen (buitenplaatsen) gewezen, aan welke zijde mede door 't geboomte dat op onzen Rijnweg stond, verscheide akkers en Boerenwo-

ningen zeer vermakelijk (fraai) te zien waren. Mijn vriend wist ons te zeggen, dat die weg gestaag evenzo plyzierung gantsch (helemaal) tot den Haag en Delft toe liep, ja, dat hij zelfs aan genene kant (de andere zijde van De Vliet) van den Leidzendam nog vermakelijker (fraaier) was, alzo daar nog veel meer heerlijke Hofstede (aanzienlijke boerderijen) lagen dan aan deze zijde alwaar wij nu reden.

Voor dat wij aan den Leidzendam quamen, wees hij mij eene plaats of liever Huis, genaamt Schakenbosch, alwaar of waar omtrent (ongeveer) hij zeide eertijds een Afgoden Tempel gestaan te hebben, daar de Heidenen hunnen schrikkelijke Offerhanden deden (bedoeld is hier de plaats waar de Veur kapel heeft gestaan) behalven nog eenige bijzonderheden, welke hij mij van de plaats verhaalde, ook had hij mij even van te voren aan dien zelfden weg ter linkerhand het Postbuis getoont, alwaar de rijdende Posten (dit zijn de zogenaamde postkoetsen) tusschen Leiden, Delft en Haag welke dien weg passeren moeten, des nachts gehouden zijn heen en weer aan te leggen (de postkoetsen waren verplicht daar te stoppen).

Aan den Leidzendam gekomen zijnde, bracht onze Voerman (koetsier) ons in eene Herberg die hij zeide de voornaamste te zijn, en nadat wij gevraagd hadden of wij dien middag daar eeten konden, wierd ons door den Hospes (baas van de herberg) geantwoord van ja, en dat hij ons met heerlijke Baars of Paling kon bedienen, op zo een wijze (manier) als wij

die geliefden (het liefst) toebereid hebben. Wij kozen het eerste en ordonneerden (verzochten) hem, dat hij wat water en Doopvisch (vis bereid zonder en met saus) voor ons vijven op het allerspoe digst klaar zou maken, terwijl wij onder tusschen eene wandeling zouden gaan doen.

Hij nam dit aan, en na dat wij de Kamer bezichtig hadden, welke hij ons aanwees om onzen maaltijd te houden, en die een plyzierig uitzicht over de Vaart (De Vliet) en het dorp had (de hier bedoelde herberg is waarschijnlijk "De Koning van Engeland" op de hoek van de Venestraat/Sluisplein) gingen wij weder en huize uit om den Leidzendam aan alle kanten eens te bezien, alvorens aan den Hospes (herbergier) in stilte gezegt hebbende, dat hij aan onzen Voerman niets zou hebben te geven van eeten, dan 't geen van onze tafel mocht schieten en daarbij een pint 5 á 6 dl. wijn met zo veel bier als hij lustede (lustte), maar boven dan niet (niet meer dan dat), alzo wij 't overige (meerdere) niet zouden betalen. Wij hadden nu aan den vorigen middag geleert hoe wij met hem doen moesten (hem moesten behandelen) en onzes oordeels zou die gast het zo zeer wel kunnen stellen (hij kon er wel mee doen), zonder rede te hebben van over onze gierigheid te klagen. In het door kruissen van den Leidzendam bevond ik het Dorp, gelijk ik altijd gezien had wanneer ik daar gepasseert was (als ik daar doorheen kwam), niet alleen een zeer net, vermakelijk en luchtig maar ook een ongemeen levendig plaatsje te zijn,

voornamelijk ten opzichte der passagiers die daar verscheide malen des daags met de Leidsche, Delfsche en Haagsche trekschuiten doortrekken, en de menigvuldige schuiten en schepen, welke van verscheide plaatzen komende, bijna alle ogenblikken (telkens weer) door de Schutsluis aldaar gelaten worden, behalven dat het Dorp in zich zelf ook zeer volkrijk is, zo dat het om die reden van levendigheid meer dan den trant eener Stad, dan naar dien van een dorp gelijkt. Deze levendigheid en gedurige passagie van Menschen en Vaartuigen zijn oorzaak dat de inwoners doorgaans vrij welvarend zijn, die zich behalven (met) het Herberg houden, gelijk 'er vele doen, ook met Venen (turf delven), Visschen, Weide (door de boeren), Scheepmaken, en meer andere beroepen generen (uitoefenen). De lucht is 'er zeer gezond en fris om dat er zo veel zoet water en weiland omtrent (in de omgeving) legt, en de Huizen zijn 'er net en luchtig te bewonen, hebbende boven dat een vermakelijk en levendig uitzicht, voornamelijk de Woningen die in 't midden van het Dorp geplaatst zijn, alwaar de gestaagde doortocht van Menschen en Vaartuigen is.

Verder had ik den Leidzendam nog nooit gezien, maar nu gingen wij ook de wegen bezichtigen die achter de Kerk, naar de kant van Zoetermeer zijn (in de Venestraat), zowel als de andere die aan de overzijde (de Veurse kant) van het Dorp zijn gelegen, en bij deze occasie (gelegenheid) zag ik dat er meer Huizen en inwoners zijn dan ik gedagt had. Mij wierd (werd) gezegt dat 'er ook verscheide

Bisschuit bakker woonden, welke met die proviand (voorraad) alle weken naar de Delsche, Haagsche of Leidsche Markten reisden, en alleen daarvan deftig konden bestaan. Het zeer sierlijk rond Kerkje (Ned. Herv. Kerk), dat van Koepel en verder maakzel in 't klein wel wat zweemt naar de Mare Kerk tot Leiden (de schrijver heeft dit juist gezien, beide kerken hadden namelijk dezelfde bouwmeester), had ik altijd nog maar van buiten gezien, als ik met de Trekschuiten door den Leidzendam passeerde; maar nu namen wij inwendig het gezicht daarvan, door middel van den daar dichtnevens (vlakbij) wonende Koster, die voor ons de geslote Kerkdeur opende. Alles van binnen vond ik daar eenvoudig, docht netjes, en de ruimte niet zeer groot, doch evenwel genoeg geproportioneert (van afmeting) om een goed doel Toehoorders te komen (kunnen) bergen.

Wij hadden den Hospes belast den Visch niet eerder in den Ketel te doen, voor dat wij wederom zouden gekomen zijn. Toen wij nu het Dorp allerwegen van buiten en van binnen op ons gemak bezichtig hebbende weder ons Logement quamen, was hij al bijna gereed daartoe, als zich op onze recomandatatie gehaast hebbende, wij wel wisten dat wij den overigen tijd dien dag van noden (nodig) hadden, en daarom hadden wij ook, om tijd te winnen, voor den maaltijd onze wandeling gaan doen. Het duurde nauwelijx een groot quartier na onze wederkomst, of wij hadden den Visch al op tafel, die, schoon wij den vorigen middag ook Visch gegeten hadden, ons zeerwel zmaakte,

niet alleen wegens de verandering, wijl wij nu Rivier Visch aten, daar wij den vorigen dag Zee Visch gehad hadden, maar wel inzonderheid (in het bijzonder) om dat wij alle geen kleine Liefhebbers nog Liefhebsters van Visch waren, en dien al vele dagen achtereen zouden moeten eeten, indien wij denzelven moede zouden worden (het eten van vis zouden ze pas zat worden als zij dit dagen achter elkaar zouden moeten eten) behalve dat tot het welzamen van den zo Water als Doopvisch veel holp (hielp), dat ze excellent (buitengewoon) schoon in zijn soort, en zeer wel toebereid was, en wij alle boven dien goeden honger hadden.

Schoon de Hospes al rijkelijk voor ons had opgeschaft (opgediend), schoot 'er echter niet veel over, hoewel nog wel zo veel waar aan twee hongerige Menschen hun genoegen konden eeten (er was dus eigenlijk meer dan genoeg over), zo dat wij niet twijffelden of onze Sinjeur (heerschap) Voerman (de koetsier dus) zou zich zeer wel daarmee kunnen contenteren (tevrede stellen). Het nagerecht van Aardbijen en meer andere zaken (vermoedelijk fruit), diende om den maaltijd te sluiten, onder welken, gelijk wel te denken is, een glaasje Wijn geenzints vergeten wierd het zal niet bij één glas gebleven zijn), doch in alle ordentlijkheit (naar behoren), wijl wij zulke grote liefhebbers van een matig glas Wijn, als haters en gezwoore vijanden van zuipen en alle overdaad waren.

Wij hadden in alle delen veel genoegen in onzen maaltijd, en waren wij den vo-

rigen dag te Katwijk aan Zee wel getraceert, onze Hospes hier aan den Leidendam deed het niet minder en schoon (hoewel) bij afrekening ons gelag (heteen wij moesten betalen) naar mate (verhouding) hier hoger quam, dan op vernoemde plaats, was 'er echter niet over te klagen. Toen wij omtrent anderhalf uur op ons gemak getafelt, en onder het zelve bij een vermakelijk gezicht door de glazen vrolijk gepraat en gelachten hadden, voldeden wij den Hospes (betaalden hem), en ordonneerden onzen Voerman dat hij zou inspanssen, en ons naar Zoetermeer brengen, alwaar wij voornemens waren een kopje thee te drinken, om den Visch nog eens door te spoelen."

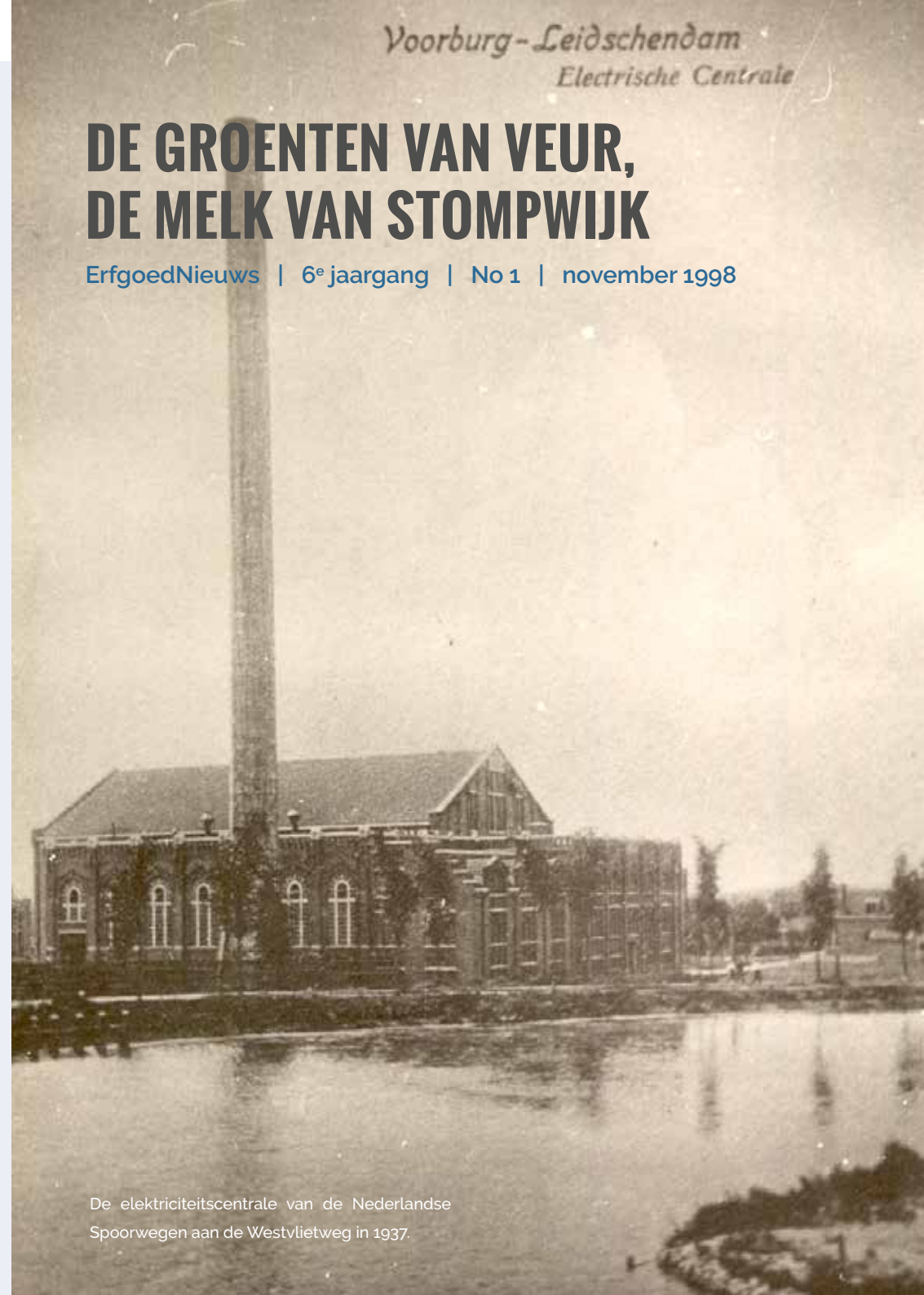
Hier moeten wij het relaas beëindigen. Wat in het weergegeven verhaal opvalt, is de laatlunkende toon die wordt gebruikt wanneer over de Voerman wordt gesproken. Het woord "Sinjeur" dat voor hem wordt gebruikt, duidt op een zekere minachtig en geeft tevens de discriminerende houding ten opzichte van hem weer, die ook al in het reisverslag naar voren komt. Het zal ongetwijfeld een hooghartig gezelschap zijn geweest. Ondanks dat, heeft het voor ons een waardevol tijdsbeeld achtergelaten van het Leidschendam uit het begin van de 18e eeuw

J.D. de Kort

Voorburg-Leidschendam
Electrische Centrale

DE GROENTEN VAN VEUR, DE MELK VAN STOMPWIJK

ErfgoedNieuws | 6^e jaargang | No 1 | november 1998

De elektriciteitscentrale van de Nederlandse Spoorwegen aan de Westvlietweg in 1937.

De samenvoeging van Veur en Stompwijk ging in de jaren dertig niet van een leien dakje. Met name Veur stond er van oudsher negatief tegenover. Maar mede onder druk van dreigende annexatie door Den Haag koos Veur in 1928 toch voor eenwording met Stompwijk. Daarna sloeg de stemming echter al weer snel om.

Op 4 april 1802 vergaderde het dorpsbestuur van de banne van Stompwijk in de herberg De Zwaan over de aanstelling van een nieuwe vroedvrouw. Wegens het belang dat de bewoners van Veur gemeen hadden met die van Stompwijk wilde men Veur voorstellen naar evenredigheid in de kosten bij te dragen. De president-schepen van Veur, de grossier P. Boonekamp, werd 'vriendelijk' uitgenodigd en die verscheen 'een weinig tijd daarop'. Hij beloofde het voorstel aan het bestuur van Veur te zullen voorleggen.

Ook op andere terreinen werd samengewerkt. Samen hadden Veur en Stompwijk een 'klap-waker' of 'ophaalder der haardas' in dienst. Deze man verdiende zes gulden per week; Veur betaalde een derde. De klapwaker moest 's nachts de woningen en bedrijven aan de oever van de Vliet behoeden tegen brand en andere gevaren. Hij haalde er ook de haardas op, die aan de Stompwijkse zijde werd opgeslagen en als meststof werd verkocht.

In 1811, tijdens de Napoleontische tijd, werden Veur en Stompwijk onder één bestuur gebracht: dat van Leidschendam. In 1817 werd die constructie teruggedraaid: Veur en Stompwijk werden weer

zelfstandige gemeenten. Beide bleven met elkaar verbonden in de persoon van de burgemeester, die vaak secretaris was van zowel Veur als Stompwijk. Het ambtelijk apparaat, dat zowel Veur als Stompwijk bediende, was gevestigd in het gemeentehuis van Stompwijk aan de Vliet. Er waren tussen 1817 en 1937 twee afzonderlijke gemeentelijke archieven. Veur en Stompwijk behielden deze vorm van samenwerking tot het geboortjaar van het huidige Leidschendam, 1938.

ANNEXATIE-AANDRANG

Omstreeks 1920 waren Veur en Stompwijk gemeenten met een sterk agrarisch karakter; alleen aan de Veurse kant van de Vliet en dan vooral in het deel rondom de Leidsche Dam was ambachtelijke en klein industriële nijverheid. Er waren kleine scheepswerven, wat metaalnijverheid en zuivel verwerkende bedrijven. Ook de Veiling van Veur gaf wat niet-agrarische werkgelegenheid.

Sociaal-politiek gezien bleven Veur en Stompwijk tot in de jaren twintig een negentiende-eeuwse gemeenschap. Pas de sociaal-economische verhoudingen van na 1929, de crisisjaren, dwongen een modernisering van het bestuur af. In de jaren dertig horen we in de gemeenteraad een bescheiden echo van de nationale sociaal-politieke tegenstellingen. Moet Leidschendam wel of niet meedoen aan de werkverschaffing? Moet de gemeente wel of niet sterk staan voor de Schoolzendingdienst? Moet ze wel of niet akkoord gaan met door de nationale regering opgelegde loonsverlagingen voor gemeentepersoneel? Moeten er belastingmaatre-

gelen komen voor de bezitters? Of moet de crisis op de arbeiders en de werklozen worden afgewenteld? SDAP-leden willen principieel politieke discussies, de rooms-katholieke raadsleden vinden dat maar ideologisch en vrijblijvend geklets. Verder krijgen Veur en Stompwijk tussen

uitgewerkt en verantwoord planologisch geheel, waarbij oog was voor de relatie tussen de gemeentelijke kernen. En natuurlijk speelde bij de Haagse kritiek ook het streven naar uitbreiding van het eigen grondgebied een rol van betekenis.

Electriciteitscentrale ZHESM spoorlijn Den Haag/Scheveningen-Rotterdam Hofpleinspoorlijn aan de Westvlietweg. Ansichtkaart, 1926.

de twee wereldoorlogen te maken met annexatie-aandrang van Den Haag. De besturen van Veur en Stompwijk wordt in toenemende mate structureel gebrek aan goed bestuurlijk en planologisch inzicht verweten. Den Haag verwijt Stompwijk een onlogische keuze voor de uitbouw van het Zeeheldenkwartier en bekritiseert ook de bouw van woningen in Park Leeuwenbergh. De woningbouw daar had inderdaad niet veel te maken met een

Er was veel particuliere woningbouw. In Veur, aan de Smidslaan in de 'Slakkenhoek' kwamen nog vóór 1920 een kleine dertig woningen gereed door het initiatief van drie Veurse tuinders, die huisvesting wilden bieden aan tuindersknechten. Aansluiting van die woningen op waterleiding en gasnet volgde spoedig. Typisch is in die tijd de frictie tussen de traditionele samenleving en de moderne sociale staat, tot op de kleinste

schaal. Het Staatstoezicht op de Volksgezondheid moet nog varkenshokken bij deze nieuwe woningen gedogen, maar wenst er dan ook wel eisen aan te stellen. Hoewel de woningen modern ontworpen waren, ont kwam de bouwer toch niet aan inwilliging van een ouderwetse eis van de opdrachtgever: een bedstee op de eerste verdieping! Woningbouwverenigingen bouwden her en der in Veur en Stompwijk bescheiden complexen woningen voor arbeiders- en kleine middenstandsgesinnen.

Het planologisch beleid van Veur en Stompwijk ging niet veel verder dan het wel of niet verharderen van bestaande wegen of het reconstrueren van hoofdwegen als de Damlaan. Meteen moet hierbij echter bedacht worden, dat Gedeputeerde Staten de Stompwijkse en Veurse uitbreidingsplannen ook niet erg positief tegemoet traden. Het traditionele denken van de gemeentelijke bestuurders kwam misschien nog wel het scherpst tot uitdrukking in de prognose van de bewonerscategorieën in het uitbreidingsplan van 1938. Voor Stompwijk zou het toch bij uitstek gaan om landarbeiders, kleine handelaren in zuivelartikelen, veehouders en rentenierende boeren. Aan forensen werd nog nauwelijks gedacht. Huisvesting van die nieuwe groep en een systematische kroto-pruiming zouden pas na 1945 bestuurlijke aandacht krijgen.

De 'sociale staat' (vanaf 1918 in toenemende mate een hoofdthema van beleid en bestuur in ons land) bestond in de

ogen van de raads-meerderheden van Veur en Stompwijk nog steeds niet.

VEEL 'IMPORT'

Veur en Stompwijk stonden in de jaren tussen de twee wereldoorlogen in het teken van overgang. Het karakter van vooral agrarische samenleving met wat middenstand begon te verschuiven. Veur ('land van groenten) en Stompwijk ('land van melk en boter') waren van oudsher verschillende samenlevingen. Niet voor niets wees het Stompwijkse raadslid Vinker in 1935 op dat in de algemene beeldvorming van Veur sprake was van 'patriotische trekjes' in vergelijking met Stompwijk.

In de jaren vanaf 1905 was de vestiging van de grote werkplaats van de Spoorwegen en de elektriciteitscentrale van de (voor Nederland een primeur!) Hofpleinlijn (die verbond Rotterdam Hofplein met Hollands Spoor en ook rechtstreeks met Scheveningen) oorzaak van nieuwe 'import': spoorwegwerkers met hun gezinnen vestigden zich in beide gemeenten: in Stompwijk in de Broekweg-buurt (waar de bebouwing in 1906 begonnen was), later Zeehelden-kwartier; in Veur de spoorwegwerkerswoningen aan de Zijdestraat.

Ook in de politieke sfeer leidde dat tot veranderingen. Een zekere politisering, waarbij ook de landelijke en soms zelfs internationale politiek betrokken werd, deed zijn intrede in de twee gemeenten. De SDAP-raadsleden Bloemheuvel in Stompwijk en Kerkhoff in Veur, verwezen graag naar het socialistische Plan

van de Arbeid als alternatief voor de regeringspolitiek van Colijn. Veurse raadsleden meenden midden jaren dertig dat 'er ook wel het noodige gedaan werd voor den arbeider zonder dat daaraan SDAP-ers te pas kwamen.' In januari 1936 wees het raadslid Blokland erop, dat de voor 1937 geraamde 12.000 gulden voor ondersteuning door het Burgerlijk Ambestuur voor verhoging in aanmerking kwam.' In katholieke kring was bij jongeren het besef gegroeid dat de traditionele armenzorg nu niet voldoende meer was: ook in Veur werd een plaatselijke afdeling van de 'Katholieke Actie' actief met geldinzameling voor de noodlijdenden. Bij discussies rond het verder bezuinigen op bijvoorbeeld presentiegelden voor de raadsleden bleek gevoeligheid voor wat fascistische daad wel niet voor demagogisch voordeel uit zouden weten te halen. In 1936 werd het Stompwijkse SDAP-raadslid Leenden Wiegel door het protestants-christelijke raadslid Vinker verwezen 'Trotski, Hitler en Blum' binnen de reikwijdte van het Stompwijkse plaatselijke bestuur te willen halen. In de laatste algemene beschouwingen in de Veurse raad werd gewezen op de gespannen toestand in Europa, waar de oorlogsdreiging steeds sterker werd. Wiegels vertrek in 1936 bracht overigens een noviteit in de plaatselijke politiek: de benoeming van het eerste vrouwelijke raadslid, mevrouw De Visser.

UIT ELKAAR

De verscheidenheid van Veur en Stompwijk kwam ook tot uitdrukking in de bevolkingsaantallen: in 1935 had Veur

3900 en Stompwijk 5400 inwoners. Veur was van oudsher rijker dan Stompwijk. Stompwijk, misschien nog eens extra door de nood der tijd gedreven, stevende doelbewust af op gemeentelijke herindeling: samenvoeging met Veur. In 1928 waren de meerderheden in beide gemeenteraden nog betrekkelijk eensgezind in het streven naar samenvoeging. De verslechterende financiële toestand in Stompwijk gedurende de crisisjaren leidde tot versterking van dat streven, terwijl Veur omstreeks 1934 een omslag doormaakte: tegen samenvoeging en groeiende ergernis over de van oudsher bestaande combinatie van een gemeenschappelijke burgemeester en secretaris. Ook wanneer het ging om gemeenschappelijke regelingen, zoals de gezamenlijke openbare lagere school en de energiebedrijven, leken Veur en Stompwijk in de jaren dertig uit elkaar te drijven.

De schoolartsenkwestie maakt duidelijk dat in de controverse tussen particularisten (rk kerkbestuur met pastoor Kammers) en de voorstanders van meer overheidsingrijpen in de gezondheidszorg, het gemeentebestuur, de SDAP, de artsen, het Witgele Kruis en ook de r.k. raads-fractie, de tweede 'partij' aan de winnende hand raakte.

Het protestants-christelijke raadslid Zuidwijk in Veur merkte in 1935 op dat men in Veur tot dan toe geen SDAP-ers nodig had om toch positieve dingen voor arbeiders tot stand te brengen. In september 1935 deed Gerard Kerkhoff als eerste SDAP-er zijn intrede in de Veur-

In 1934 werd in het kader van de 'werkverschaffing' riolering aangelegd in de Koningin Juliananweg, gezien naar de Romolenbrug. Links de plek waar nu het Kon. Julianaplein ligt. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

se raad. Kerkhoff wenste de raad geluk met de afwezigheid in de Veurse raad van communisten en fascistten. Hij wilde geen bovenmatige eisen stellen (hij was tenslotte maar op zijn eentje) maar vroeg om één niet-katholieke wethouder. Zuidwijk, de protestants-christelijke fractieleider, was het oneens met Kerkhoff en stelde dat alleen de katholieke fractie alle verantwoordelijkheid voor het bestuur draagt. Zuidwijk wenste af te zien van een niet-katholieke wethouder

omdat het denkbaar was dat een niet-katholiek straks burgemeester van Veur werd, als de samenvoeging met Stompwijk niet zou doorgaan.

FRISSE START

De Vliet was van oudsher de scheidslijn tussen Veur (Noord), onderdeel van de heerlijkheid Voorschoten onder de heren van Wassenaar Duivenvoorde, en de heerlijkheid Stompwijk (Zuid), dat onder bestuur van de Leidse burgemeesters

stond. Die tegenstelling was omstreeks 1900 nog volop actueel en lag ten grondslag aan de moeizame worsteling naar eenheid. Al in 1914 was er van samenvoeging sprake. Daarbij liep Veur met zichzelf te leuren. Er waren steeds problemen om aan voldoende kapitaal te komen. Aan de opzet van een volledig eigen gemeentebestuur en een eigen voorzieningennet viel toen al helemaal niet te denken. Mede onder druk van dreigende annexatie door Den Haag koos in 1928 ook Veur voor samenvoeging met Stompwijk. Kort daarna sloeg in Veur de stemming om. De emoties liepen hoog op. In Veur sprak in 1929 bij een enquête 82 procent van de inwoners zich uit tegen samenvoeging met Stompwijk. De katholieke wethouders De Koning en Weerdenburg stelden zich fel op tegenover burgemeester Keijzer vanwege diens pleidooi vóór samenvoeging. Daarverwijt trof volgens de beide wethouders ook de secretaris. Zij beschuldigden de burgemeester van opportunisme: burgemeester en secretaris putten uit de vele samenwerkingsregelingen tussen Veur en Stompwijk argumenten om tot samenvoeging over te gaan. En dat terwijl die regelingen op grond van nieuwe artikelen uit de Gemeentewet van 1931 juist waren ontworpen om samenvoeging van zelfstandige gemeenten te vermijden.

Volgens de burgemeester stond het grootste deel van de Veurenaren onverschillig tegenover samenvoeging van hun gemeente met Stompwijk. Zowel Zuidwijk als Kerkhoff stelde zich tegenover de beide wethouders op en namen afstand van verdachtmakingen tegen

burgemeester en secretaris als zou er bij hen sprake zijn van persoonlijk belang bij samenvoeging. Daarbij legden Zuidwijk en Kerkhoff de nadruk op het gegroeide 'eenheidskarakter' van de beide gemeenschappen. Anders dan de katholieken hadden deze partijen geen betrokkenheid bij de plaatselijke traditionele tegenstellingen.

Daarbij toonden ze vooral oog voor de lokale economie als bindmiddel: middenstanders, consumenten, woningzoekenden, schoolkinderen en arbeidskrachten richtten zich op zoek naar afzet, werk, woningen, scholing en winkelaanbod op heel Leidschendam.

Met het nieuwe jaar 1938 maakte ook de gemeente Leidschendam een frisse start. Al in de eerste jaren bleek dat de nieuwe gemeentemogelijkheden schiep voor nieuwe voorspoed. De bouw van het nieuwe Raadhuis onder architectuur van Kropholler was, met het eerste integrale uitbreidingsplan van 1938, symbool van een veelbelovende toekomst.

Floor Geraedts

Drs. F. F. J. M. Geraedts is gemeentearchivaris van Leidschendam.

De gegevens voor dit artikel zijn ontleend aan de Handelingen van de Raad van Stompwijk en van Veur, beide aanwezig in het gemeentearchief van Leidschendam. De illustraties zijn afkomstig uit de fotocollectie van het gemeentearchief Leidschendam-Voorburg).

DE WINKELTJES VAN STOMPWIJK

ErfgoedNieuws | 11^e jaargang | No 1. | februari 2003

Dr. van Noorstraat ter hoogte van de huisnummers 66 t/m 72, gezien in oostelijke richting naar de r.k. kerk St. Laurentius. Ansichtkaart. Foto uit 1912. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschen-dam-Voorburg)

Veel Stompwijkers maken zich ongerust over het verdwijnen van de laatste zelfstandige winkels in ons dorp. Onlangs sloot ook het postkantoor zijn deuren (wanneer?) In de afgelopen jaren verdwenen al de slagerij van Theo van Veen, de bakker Jan Havik en de textielwinkel van Luiten.

Sommigen vragen zich af hoe lang de supermarkt het nog zal volhouden. Ook in het rustieke Stompwijk wordt de wereld kennelijk grootschaliger. Dat besef je des te meer als je kijkt naar het grote aantal winkels en nerinkjes die Stompwijk de

afgelopen decennia heeft zien verdwijnen.

In het gedeelte van de Dr. van Noortstraat rond de kerk hadden de schilder Disseldorp en Van Maren hun winkels voor verf en aanverwante artikelen.

Waar nu het café De Gouden Leeuw is, was de kruidenierswinkel annex café van Dirk van Geylswijk. Ook trof je er de kolenboer van Bemmelen, de smid Elderhorst, de fietsenmaker Cees Boer, de melkboer Arie Janson, de boterboeren Jan, Jaap en Henk van Veen, de schoenmakerij van

Detail brief H. van Santen, boterhandelaar en koopman in kaas Stompwijkseweg 190. (22 februari 1905)

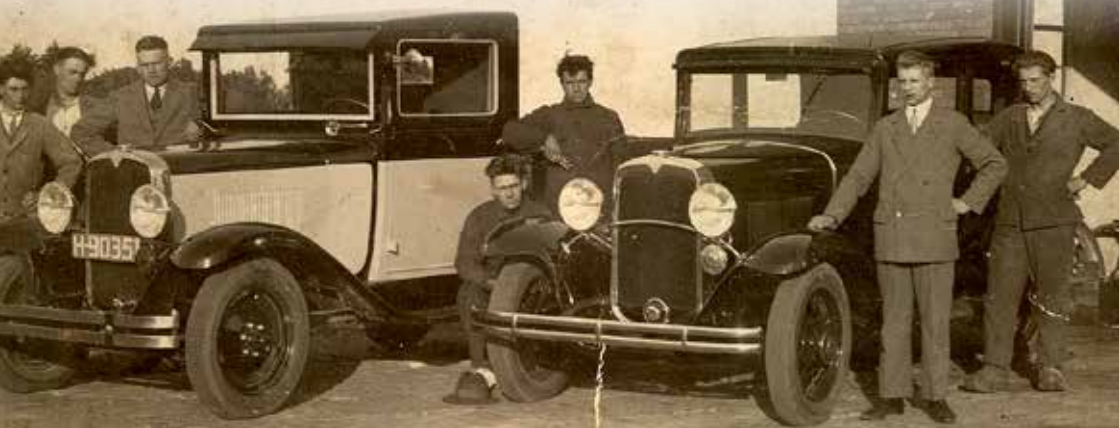
Nota A.G. van Maren september 1962 aan het R.K. kerbestuur.

Jan Hagen, bakker Cor Casper, olieboer Jaap de Groot, de kruidenierswinkel van Joop Suyten, Cors Verhagen, Jan Disseldorp en Henk van Santen.

Maar ook het winkeltje voor garen, naalden en kleding van Toon van Es, de groenten winkel van Gerard van Rijn met tegenover hem de kapper Kietselaar ("als je niet stil zit, krijg je een knal voor je harses!") en verder op de sigarenzaak van Leen van Eijk.

Rond het kruispunt Dr. van Noortstraat met de Meerlaan waren onder meer gevestigd de aardappelhandel van Henk Schrader en bakkerij Havik, waar de broden nog werden gebakken op vuur van takkenbossen. En in het deel van de Dr. van Noortstraat nabij de Kniplaan zetelden onder meer het café van Bert Lubbe, de kapper Jaap Kappetijn, de garage van Henk van der Pijl,

Garage Van der Pijl aan de Stompwijkseweg, met van links naar recht Rinus van der Helm, Jan Beekman?, Maarten en Henk van der Pijl en Kees van Santen. Datering 1930. (Fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

Advertentie adresboek Stompwijk 1918, winkelier Stompwijkseweg 158

De paarden hoefsmid Aad Luiten, de boterhandel van Leen de Groot en de wagenmakerij van Piet Wensveen.

De lijst is nog lang niet volledig, Stompwijk telde ontzettend veel kleine ambachtelijke winkeltjes en nerinkjes, zoals de melkrijders Cor van Kempen en Arie van Luk. Schippers als Arie Hilgersom Willem en Krijn van der Helm Piet Lelieveld en Maarten Verhagen. Boterboeren als Cor van deer Zijden, Gert van Veen en Cor Janson. Na de Tweede Wereldoorlog nam deze kleinschalige bedrijvigheid in snel tempo af. De modernisering van Nederland ging ook aan Stompwijk niet voorbij.

Henk Boon.

DE STAD AMSTERDAM TROK OOI VEEL PUBLIEK

ErfgoedNieuws | 17^e jaargang | No. 2 | november 2008

De Stad Amsterdam trok ooit veel publiek. Over enkele weken begint de restauratie van het pand 'De Stad Amsterdam'. De oplevering zal in 2010 plaatsvinden. Waarom is dit pand belangrijk? Aan de Venestraat stonden in vroeger eeuwen op beide hoeken de herbergen 'De Stad Amsterdam' en 'De Admiralen Tromp en

De Ruyter'. Er was genoeg publiek voor beide herbergen; aan de Leytsche Dam meerden immers de trekschuiten af (de trekweg werd in 1640 aangelegd) en de beurtschepen werden er overgeladen. Beide tegenover elkaar liggende herbergen zijn in de tweede helft van de 17e eeuw gebouwd. Uit oude akten blijkt

In een document uit 1654 lezen we rechtsonder: "Jan Jacobs Westhouck sijnde nu drie huijsen, twee toekomstende Huibert Noortveen de Herberg Amsterdam, en waer den bakker woont, en Arij Meurs" (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

dat Jan Jacobs Westhouck op 10 januari 1650 een 'Huys ende Erve' kocht van Jan Nachtegaal uit Delft en in het 'huys' een herberg opende met de naam 'De Stad Amsterdam'.

Het pand aan de overkant werd in 1674 aangekocht door Adrianus Ariensz Hammerlaen de Jonge; ook hij begon een herberg en hing een uithangbord op met

Uiteindelijk bestond de herberg uit twee samengetrokken panden op de hoek

Venestraat/Sluisplein en een achterliggend pakhuis. Bekende Leidschendamse namen van oudeigenaren zijn de families Noortveen en Van Leeuwen. Roze bloemen In 1828 verkoopt Theodorus van Leeuwen de herberg aan Pieter Leonardus Smulders, eigenaar van het hotel 'De

Kruidenierswinkel van Blonk voorheen herberg De Stad Amsterdam op de hoek Venestraat/Sluisplein gezien vanaf de Sluisbrug. Ansichtkaart. Foto uit 1935. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

de naam 'De Admiralen Tromp'. Na de dood van admiraal Michiel Adriaensz. de Ruyter werd de naam van de herberg uitgebreid. Na Westhouck hebben veel eigenaren 'De Stad Amsterdam' uitgebreid met de ernaast gelegen panden.

Wykerbrug' in Voorburg. De herberg wordt opgeheven en omgebouwd tot een kruidenierswinkel. Eén van de redenen voor het sluiten van de herberg ligt in het feit dat een diligence-dienst was geopend; een veel snellere vorm van vervoer. Een

oponthoud of verblijf in de herberg was sindsdien niet meer gebruikelijk. Op 4 mei 1871 verkopen de eigenaren het pand met winkel aan Johannes Blonk. De familie Blonk blijft tot 2006 eigenaar van het pand; dan wordt het complex gekocht door Stadsherstel Den Haag en Omgeving NV. Stadsherstel gaat het grote pand verbouwen tot een restaurant op de begane grond en appartementen op de verdiepingen. De subsidies zijn toegezegd, de verbouwing gaat eind dit jaar beginnen en de oplevering zal in 2010 plaatsvinden. Het bouwhistorisch rapport laat zien dat het pand nog altijd een aantal originele elementen bevat. De oudste vondsten (tegels) dateren uit de 17e eeuw.

Uit latere eeuwen zijn overblijfselen gevonden van vele behanglagen op elkaar, houten lambrizingen, stucplafonds en afgebroken schouwen. Behang werd op een betengeling op de muren gemaakt; nieuwe lagen werden over de oude laag behangen. Het onderste behang is de oudste laag, die met roze bloemen is gedecoreerd (vroeg 19e eeuw). Iets later behang, tweede helft 19e eeuw, heeft lichtblauwe acanthusbladeren als versiering. De houten lambrizingen zijn ook goede datumaanduidingen. Zijn het een aantal panelen op een rij, zoals in de voorkamer, dan dateren ze uit de 19e eeuw. Hoe hoger de lambrizing, hoe ouder. De stucplafonds hadden rozetten in het midden en hoekelementen, die soms eveneens beschilderd waren. Door het afkrabben van de dikke lagen kalkverf kwamen uiteindelijk de decoraties te voorschijn. Schouwen in huizen wer-

den vaak verbreed of versmald; dit heeft te maken met het gebruik van de desbetreffende kamer. Een woonkamer heeft meer warmte nodig dan een slaapkamer. Kachelnissen werden verbouwd tot schouwen met een marmeren schoorsteenmantel. De tegels op de vloer zijn de bekende rode of witte geglazuurde tegels uit de 17e en 18e eeuw of de latere vierkante tegels (dubbel hardgebakken) met velerlei motieven uit de 19e eeuw. Kranten uit 1845 In de grote rechtervoorkamer kwamen 19de-eeuwse interieurafwerkingen te voorschijn.

Er werden geen oude resten gevonden, wel werd ontdekt dat de muren een gepleisterde afwerking met kalkwitse hadden. Het plafond was decoratief beschilderd. Op de begane grond zijn diverse malen resten van schouwen gevonden; in de achterkamer een schouw met bekleding van 17de-eeuwse Delftsblauwe tegels. In de voorkamer op de eerste verdieping vond men houten lambrizingen uit het derde kwart van de 18e eeuw. Deze lambrizingen waren diepblauw geschilderd, een kleur die wellicht geïnspireerd is op de Japanse voorwerpen die in die tijd in de mode waren. De achterkamer is ooit verkleind; sporen op de balken in het plafond en in de planken van de vloer verraden een muur. Datering van deze gang/kleine kamer was mogelijk door de overlidensadvertenties in kranten uit 1845 die in de schouw zijn gevonden. Al met al dus een interessant pand met veel historie!

MET DE SLUIS KWAMEN OOK DE MENSEN

ErfgoedNieuws | 18^e jaargang | No 2. | november 2010

Wie het sluisgebied in vroeger eeuwen alleen van oude schilderijen kent, mist heel wat. Ze geven een mooi artistiek beeld, maar hoe Leidschendam er in werkelijkheid uitzag, is goed te zien op twee oude foto's uit 1884. De oude sluis-kolk was eigenlijk een heel grote 'vijver' met de gebouwen er dicht omheen. De sluisdeuren waren erg smal. Uit archieven blijkt dat in die tijd Leidschendam behoorlijk achterbleef qua bevolkings-groei. Zou het een met het ander te maken hebben? In 1887 kwam het nieuwe sluisencomplex gereed. Tot op dat moment werd de handel in de gemeenten Veur en Stompwijk nogal gehinderd door de bestaande smalle sluisdoorgang. Al-

leen schepen smaller dan 3,65 meter konden er doorheen varen, terwijl een middelgroot binnenschip toen al ruim een meter breder was. Over de noordelijke sluisbrug was verkeer met paard en wagen mogelijk. Aan de Stompwijkse kant is daar op foto 1 een talud zichtbaar, aan de Veurse kant liep een smaller talud de Damstraat in. De twee dorpen bleven behoorlijk achter in groei.

Nam de bevolking in Zuid-Holland als geheel tussen 1830 en 1889 toe met 103%, voor Veur en Stompwijk samen was dat maar 33%. Er veranderde ook niet veel in het aanzicht van de huizen rond de Vliet. De vele schilderijen die in de loop van

De sluis-kolk met noordelijke sluisbrug in 1884, gezien vanaf het water in noordelijke richting. De hoge brug loopt met een talud uit in de Damstraat. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

De sluis-kolk met zuidelijke sluisbrug. De brug komt uit waar nu de schuur van de Leidschendamse glashandel aan de Sluiskant is. Foto gemaakt tussen 1880 en 1884 (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

de 19-de eeuw van het sluisgebied zijn gemaakt laten slechts kleine verschillen zien. Zou de komst van de nieuwe sluisen gepaard zijn gegaan met een impuls in de bevolkingsgroei?

DE SLUIS IN 1885

Op de foto's 1 en 2 is te zien hoe de sluis er met zijn bruggen in 1884 uit zag. Een enorme sluis-kolk liep van waar nu de schuur van de Leidschendamse Glas-handel is (aan de Sluiskant bijna met de hoek van de Plaspoelkade) tot aan de Damstraat. Twee hoge sluisbruggen over de smalle sluisdeuren zijn erop zichtbaar. De lengte van de oude sluis was ongeveer 100 meter. De sluis was niet alleen lang, hij was ook heel breed.

Aan de Sluiskant liep er maar een smal straatje langs en er was geen Sluisplein. Ook dat 'plein' was toen slechts een smalle straat. Het stuk waar nu het sluiswachtershuis, plantsoen en terras zijn, was in 1884 nog gewoon onderdeel van

de sluis-kolk. Om een indruk te krijgen hoe groot die oude sluis-kolk was, zou u eens aan de Sluiskant bijna voor de hoek met de Plaspoelkade moeten gaan staan. Dan staat u op de hoogte van de oude zuidelijke sluisbrug. De kolk was zo breed dat hij tot midden over de huidige Delftsekade liep. Praktisch overal hield de sluis-kolk deze breedte. Als u dan naar het noorden naar de Damstraat kijkt, ziet u tot waar de andere sluisbrug lag. Alles bij elkaar een behoorlijk grote watervlakte! Het breedste stuk van onze huidige grote sluis is nog maar één derde van de breedte van die oude sluis-kolk. De straten aan beide kanten waren dan ook maar enkele meters breed. Het schutten was door deze omvang een tijdrovend proces!

Vernieuwing sluis 1886-1887 De oude sluis dateerde van 1648 en was slecht onderhouden. De provincie Zuid-Holland koopt per 1 januari 1886 dit sluiscomplex van de gemeente Delft. In 1883 hadden

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland al besloten tot diverse plannen voor vaartverbetering, maar er moest nog gestegeld worden over de prijs. Er komen, aan elkaar gekoppeld, een grote en een kleine sluis, waarbij de kleine 7 meter breed wordt. De schutkolk van beide sluisen samen wordt flink verkleind, zodat de Rijnlandse boezem (aan de noordzijde)

Vele zijn inmiddels gesloopt, maar de prachtige woningen in chaletstijl aan de Leidsekade 25 in Leidschendam en aan de Nieuwe Plantage in Delft zijn nog in de oorspronkelijke staat te bewonderen. Het sluiswachtershuis is ontworpen door F. J. Nieuwenhuis, een Delftse bouwkundige die behoorde tot de eerste generatie studenten die in de stijl van de Neo-Re-

Tekening incl. renvooi omgeving sluiswachtershuis. (Bron: gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

met minder water zal worden belast. De lengte wordt teruggebracht van 100 naar bijna 80 meter. In 1887 wordt het geheel opgeleverd.

Het ontwerp van het sluisencomplex was van H. de Mol van Otterloo, een veelzijdig man die in Delft was afgestudeerd als civiel, bouwkundig en werktuigbouwkundig ingenieur. Tot aan zijn pensioen werkte hij in dienst van Provinciale Waterstaat Zuid-Holland aan zowel waterbouwkundige als bouwkundige ontwerpen. Ook veel dienstwoningen in Zuid-Holland waren van zijn hand.

naissance-architectuur leerde ontwerpen. Het sluiswachtershuis is een sierlijk ontwerp met alle elementen die hij in Delft had leren toepassen: versiering, symmetrie, rust, strepen, siermetzelwerk, cartouches,-medaillons, tot aan de dalklijst horizontale lijnen, maar daarboven juist verticale versieringen en geveltopyes.

Bevolkingsgroei Veur en Stompwijk Tot 1889 liep de bevolkingsgroei in Veur en Stompwijk samen behoorlijk achter bij die van Zuid-Holland als geheel. Was de groei voor de hele provincie tussen

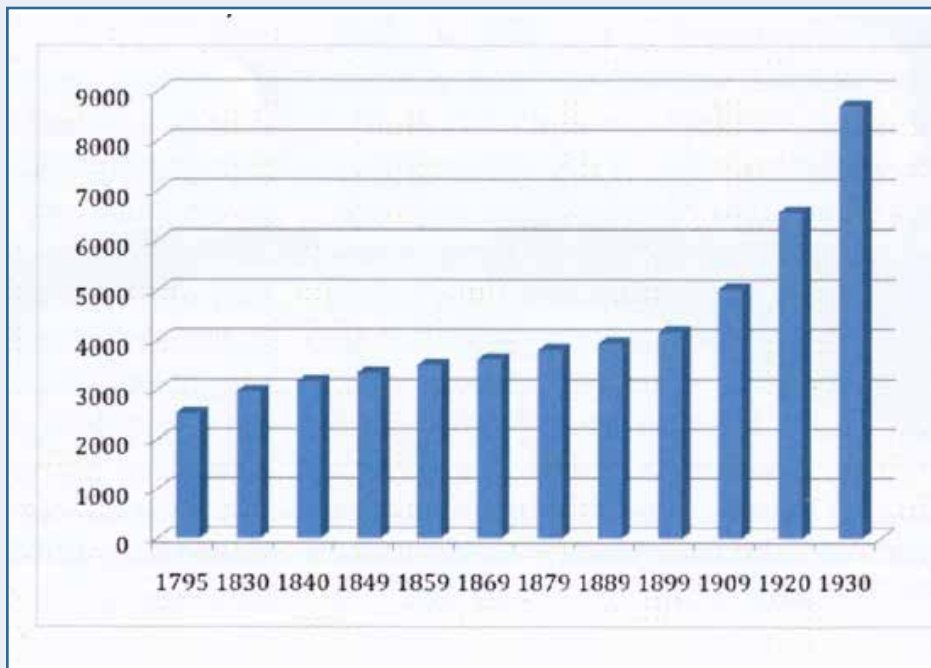
Jaar	Inwonertal Veur	Inwonertal Stompwijk	Inwonertal Totaal	Woningen Totaal	Inwonertal Zuid- Holland x 1000
1795	693	1841	2534		
1830	835	2137	2972		479
1840	876	2292	3168	535	
1849	919	2421	3340	472	
1859	964	2535	3499	696	
1869	993	2622	3615	786	
1879	1064	2737	3801	793	
1889	1077	2853	3930	797	943
1899	1172	2990	4162	820	1140
1909	1474	3545	5019	1055	
1920	2347	4208	6555	1322	
1930	3590	5112	8702	1851	1910

Tabel 1. Aantal inwoners Veur, Stompwijk, ZuidHolland 1795-1930. Bron CBS: Uitkomsten der tienjarige volkstellingen in het koninkrijk der Nederlanden. (Bron: gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

1830 en 1889 103% (van 479.000 naar 943.000), de twee gemeenten samen komen uit op slechts 33% (van 2972 naar 3930 inwoners). Vanaf 1889 is de situatie juist omgekeerd: Veur + Stompwijk samen groeien met 121% van 3930 in 1889 naar 8702 inwoners in 1930, maar dat is niet omdat er in Zuid-Holland in het algemeen van grote groei sprake is. Voor de totale provincie is dat 'maar' 102% (van 943.000 38 naar 1,91 miljoen). Bezien we de groei vanaf 1899 - wanneer de sluisen volop in bedrijf zijn - dan is de verhouding zelfs 109% voor Veur tegen 67% voor Zuid-Holland. Na de komst van de sluisen is er blijkbaar een enorme inhaalslag in bevolkingsgroei gekomen voor Veur en Stompwijk, meer dan in ZuidHolland als geheel.

Nieuwe woningen De toename van het aantal woningen houdt ongeveer gelijke tred met de groei van het aantal in-

woners, zij het dat in er in 1840 gemiddeld 5,9 personen in een huis wonen en dat het in 1930 iets luxer geworden: 4,7 personen gemiddeld per woning. Waar kwamen al die woningen voor de bevolkingsgroei na de komst van de nieuwe sluisen te staan? Er vond spectaculaire bebouwing plaats aan de Damlaan. Tot 1895 had je hier alleen het café van Al en de oude panden van Schuijt op de hoek met de Voorburgseweg. Verder was de Damlaan helemaal leeg. Dat laatste stuk was een zandweggetje, het voorste een dijkje over de oude landscheiding Delfland-Rijnland dat halverwege de Damlaan afboog naar waar nu de hoek Bachlaan/Koningin Julianaweg is. Het stuk vanaf Damlaan 45 tot aan de Damstraat liep eerst met een bocht aan de zuidkant achter de huidige Damlaanhuisen langs tot aan de Damstraat. Maar het werd in 1895 rechtgetrokken toen de gemeente Veur dat stuk landscheiding van

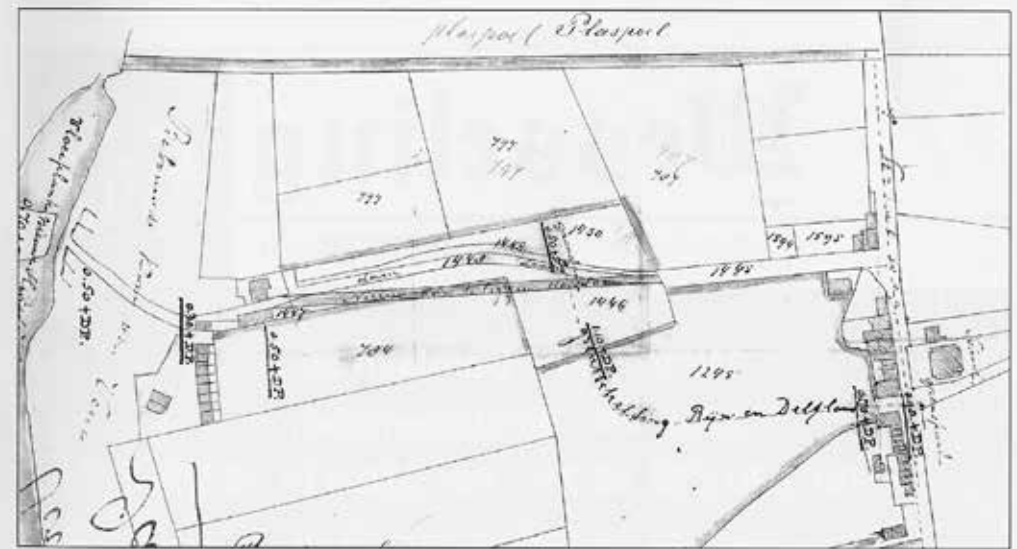

Grafiek 2. Laat de knik opwaarts goed zien na de komst van de nieuwe sluisen.

de gemeente Delft had gekocht om het verwaarloosde dijkje te verbeteren. Met overigens de eis van Delft dat de 'nieuwe' Damlaan op landscheidingshoogte zou worden gebracht, hetgeen geschiedde. En dat er 'levende graszoden' op het oude dijkje zouden worden gelegd.

Bebouwing In 1896 werd aan de Damlaan het eerste pand gebouwd, nu nummer 47/49, de 'winkel van Pas'. Tot 1900 kwamen er 21 woningen bij aan de Damlaan, tussen 1900 en 1910 een woning en een kerk, van 1911 tot 1920 nog eens 17 panden en van 1920-1931 de laatste 28 stuks. Toen was de Damlaan 'vol'. In diezelfde tijd werden er ook heel wat fraaie panden aan de Veursche Straatweg gebouwd, waarlangs tot 1890 voornamelijk

weilanden, tuingrond, een enkele boerderij met knechtenhuisjes en een rijtje woningen ten noordoosten vanaf de hoek met de Damlaan stonden. Huize Buitenlust was een van de eerste woningen die er gebouwd zouden worden en nadien volgden vele fraaie huizen. Aan de Sluiskant en het Sluisplein stonden bij de komst van de nieuwe sluisen al veel huizen. Tussen 1887 en 1930 werden er enkele gesloopt en door nieuwe vervangen, zoals de boerderij van Van Leeuwen, de panden van Zwennes en beurtschipper Halverhout en café De Herberg op de hoek met de Damstraat. Ook in de Venestraat werden lege plekken ingevuld met mooie woningen. De Delftsekade en Leidsekade werden verder bebouwd en het eerste blok arbeiderswoningen voor

Tekening 2. Plan tot rechttrekken Damlaan en omgeving. Goed zichtbaar is hoe de landscheiding liep van huidige theater Camuz naar de grenspaal - nu - hoek Bachlaan/ Julianaweg. Kaart uit 1891. (Bron: fotocollectie gemeentearchief Leidschendam-Voorburg)

met mooie woningen. De Delftsekade en Leidsekade werden verder bebouwd en het eerste blok arbeiderswoningen voor het spoorwegpersoneel verscheen aan de Zijdestraat.

Het mag duidelijk zijn dat de komst van het sluisencomplex in 1887 een enorme impuls heeft gegeven aan de werkgelegenheid en daarmee aan de bevolkingsgroei in Leidschendam. Volgens een artikel in Over, door en om de Leidschendam (pagina 259) passeerden in het jaar 1880

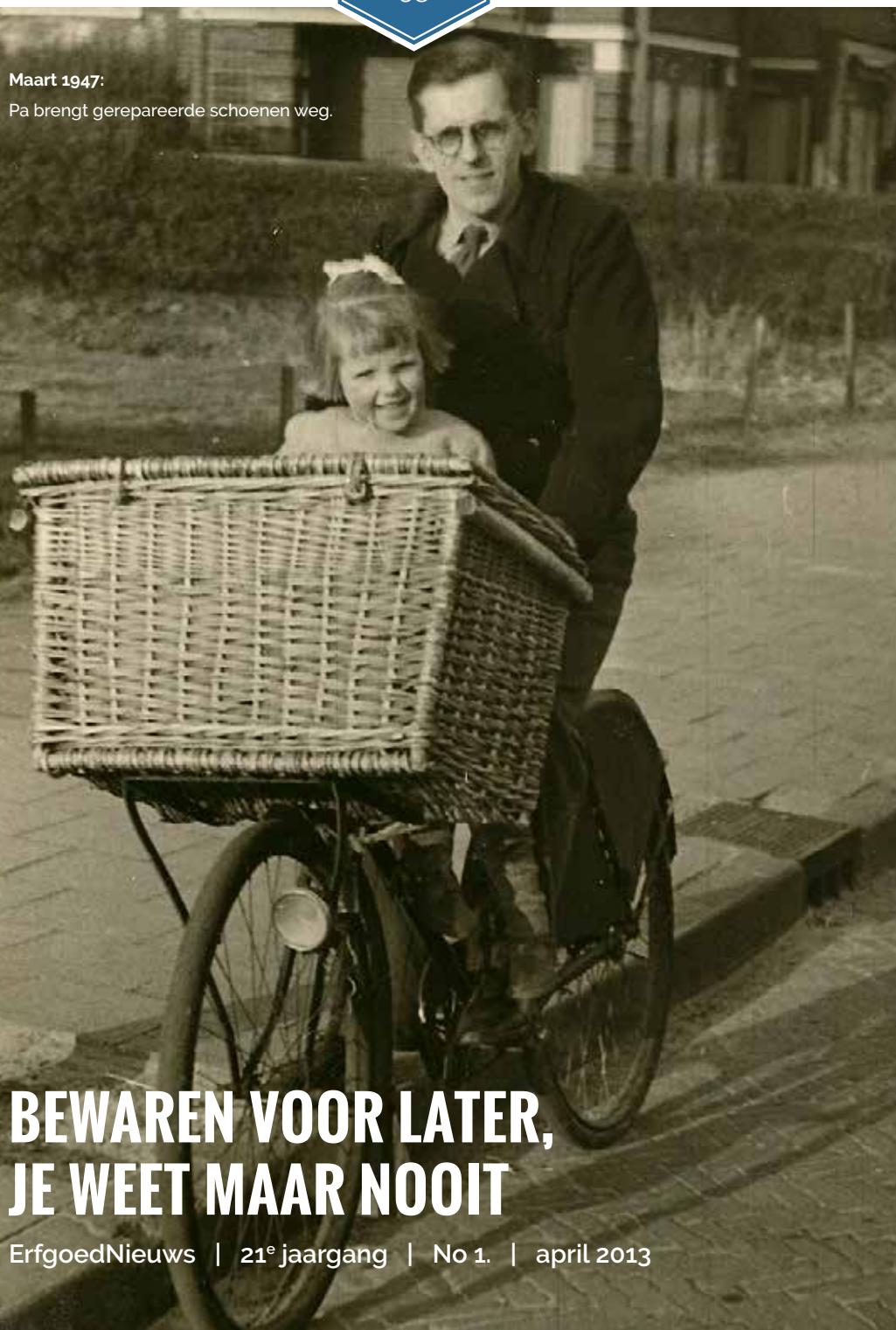
33.971 schepen en 33 houtvloten de oude smalle sluis (dit komt neer op bijna 100 schepen per werkdag). In het topjaar 1928 kwamen er meer dan 100.000 door het nieuwe sluisencomplex. Het aandeel werk in de agrarische sector nam dan ook af ten gunste van het werk in de sectoren handel en dienstverlening. Veel meer mensen konden nu in Veur en Stompwijk hun brood verdienen. En die mensen kwamen er dan ook.

Maryan Ouweland-Pijs

Dit artikel kwam tot stand met medewerking van Aad Zandbergen en Peter Neukirchen van het Gemeentearchief Leidschendam-Voorburg en Tineke Wouters.

Maart 1947:

Pa brengt gerepareerde schoenen weg.

**BEWAREN VOOR LATER,
JE WEET MAAR NOOIT**

ErfgoedNieuws | 21^e jaargang | No 1. | april 2013

Het is januari 1938 als mijn vader op 23-jarige leeftijd een schoenmakerij overneemt aan de (toen nog) Prinses Julianaweg 18 in Leidschendam. Via een paar regels op stukje papier wordt de gehele inventaris van de schoenmakerij aan hem overgedragen. Het vak van schoenmaker was hem, als telg uit een schoenmakersgezin - mijn opa had begin jaren dertig al een schoenmakerij in de Molenstraat in Noordwijk - niet vreemd.

Mijn opa was een vriendelijke man. Naast zijn werkzaamheden in de schoenmakerij was hij jarenlang vrijwilliger bij de brandweer van Noordwijk. In het weekend was hij, als fervent duivenmelker, vaak op zijn duivenplat te vinden. Mijn oma was in de zomermaanden kokkin in het pension 'Duin en Veldzicht' in Noordwijk.

Jaren geleden ben ik in Noordwijk op zoek gegaan naar de plek waar voor mij opa en oma en mijn vader en moeder zoveel mooie herinneringen lagen. Het adres van de schoenmakerij aan de Mo-

De schoenmakerij aan de Koningin Julianaweg 36. (Foto komt uit begin jaren 50.)

lenstraat 38 bestaat niet meer, niets herinnert meer aan dit voor mij zo dierbare verleden.

Kort na het huwelijk van mijn ouders brak de oorlog uit, voor eenieder een onzekere periode van angst, honger en verdriet. Mijn vader heeft samen met andere Leidschendamers vaak een veilige haven gevonden onder de houtzaagmolen De Salamander van de familie Koerts. In die jaren ontving hij, als dank voor het maken van een paar schoenen, een Edammer kaasje. Je zou verwach-

LEIDSCHENDAM BREEKT DOOR

● De reconstructie van de voormalige trambaan in Leidschendam en de daarmee gepaard gaande werken, vorderen snel. Gisteren kon „Succes”, het huis van de speelgoedtreinen, tegen de vlakte worden getrokken. Het ging niet zeer snel, maar met de „succes-wens” nog op de gevel, slaagden de mannen van gemeentewerken in hun pogingen.

De verbinding van de weg op de voormalige trambaan tegenover de Rijnlandstraat naar de St.-Jozefstraat is hiermee vrijgekomen. Medio maart hoopt gemeentewerken het deel van de trambaan van Voorburg naar de nieuwe doorbraak naar de St.-Jozefstraat voor het verkeer vrij te geven. De rest, tot het park Rozenburg, zou vóór de bouwvakvakantie gereed kunnen zijn. Het verkeer van Voorburg wordt tijdelijk in één richting over de weg op de trambaan, via de nieuwe verbinding naar Voorschoten geleid. Na de voltooiing van de hele reconstructie wordt over het hele traject éénrichtingsverkeer ingesteld. Foto: De speelgoedwinkel „Succes” aan de Voorburgseweg is — met succes — tegen de grond getrokken. De doorbraak van de trambaan naar de St.-Jozefstraat is gemaakt.

Gereedschap uit de schoenmakerij.

ten dat in een tijd van voedselschaarste dit kaasje meteen werd verdeeld, maar niets was minder waar: het kaasje werd jaren bewaard, tot na de oorlog. Vlak na de bevrijding was het een mooi moment om eindelijk van dit kaasje te gaan genieten. Maar zelfs met een kettingzaag was er niet meer doorheen te komen: het kaasje was keihard geworden. Het typeert een generatie: 'Bewaren voor later, want je weet maar nooit'.

Na de oorlog bestond het gezin Bosman naast mijn vader en moeder uit 2 dochters en in 1947 werd mijn broer Pieter geboren. De huisjes aan de Koningin Julianaweg (sinds 1948) waren klein, slecht

onderhouden en tochtig. In een beetje strenge winter stond er op het kleine zolderdje meer ijs aan de binnenkant van het dakraam dan aan de buitenkant. Er lagen warme kruiken in bed om het nog enigszins warm te houden. De kinderen werden beneden in de keuken, of als het daar echt te koud was, boven op zolder in een zinken teil gewassen, die mijn moeder dan vol kokend water de trap op droeg. Je moet er niet aan denken wat er had kunnen gebeuren.

Mijn vader bracht regelmatig de gerepareerde schoenen bij de mensen langs de deur. Dit gebeurde in het begin met de fiets (vaak met één van de meisjes, in

de mand voorop de fiets), later met de brommer.

Het was dé tijd van de lokale middenstand, iedereen in het dorp kende elkaar. De bakkerij van Lipman (onze bureu), kapper Murk, magazijn Succes, Angent, de slagerij van Jaap Schuyt, het café van Jan Al en de gezusters Ka en Mien van der Drift waren in heel Leidschendam bekende namen.

Begin jaren zestig wordt er in Leidschendam hard gewerkt aan de realisatie van diverse nieuwe woningbouwprojecten.

Nieuwe woonwijken als Prinsenhof, De Zijde, en de Amstelwijk worden in hoog tempo uit de grond gestampt. In maart 1965 krijgen mijn ouders de sleutels van een nieuwbouwflat aan de Burgemeester Van Duyvendijklaan. Geen lekkages en tocht meer, maar een fijne warme flat met een voor die tijd luxe badkamer. Volgens een brief van de R.K. woningbouwvereniging uit januari 1965 bedraagt de huur met inbegrip van de servicekosten en contributie 114,85 gulden. Voor de reconstructie van de Koningin Julianaweg en het laatste stuk van de J.S. Bachlaan verschijnen er vanaf de zomer van 1968 diverse krantenartikelen in de lokale media. Met de afbraak van deze woningen aan de Koningin Julianaweg, kwam er voor ons een definitief einde aan de werkplaats en de schoenmakerij. Per 1 december 1972 krijgt mijn vader een aanstelling als receptionist bij het verpleegtehuis Prinsenhof. Dat was even wennen, maar tot aan zijn pensionering heeft hij

hier altijd met veel plezier gewerkt.

Een schoenmakerswerkplaats is altijd stoffig van het schuurstof van de machines. En verder zijn er de lijmlucht en het afval van rubber en leren zolen. Als jochie heb ik menigmaal onder de werkbank in de schoenmakerij gespeeld. Het oude schoenmakergereedschap van mijn vader vertelt het verhaal van zijn passie voor het vak van schoenmaker, dat hij ruim 35 jaar in een klein dorp heeft uitgeoefend.

Nog altijd denk ik vol weemoed terug aan de geur van leer en schoenmakerslijm. Het waren andere tijden.

Idsard Bosman

ERFGOED LEIDSCHENDAM

Postbus 3027

2260 DA Leidschendam

info@erfgoedleidschendam.nl